

محمد علی فرزانه

میرزه باغیر حاج زادهنین حیاتیندان روایتلر

عزیزیم، باغری قارا،
بیر قوش وار باغری قارا.
لاله کیمی گول اولماز،
اونون دا باغری قارا!
(آذربایجان خلق بایاتیلاریندان)

میرزه باغیر حاج زاده و تبریز صحنهسی

آذربایجان و تبریز تئاتری، پهلوی حاکیمیتی ایللرینده نئچه - نئچه قودرتلی رئیسور و آکتورون آدی ایله ایلگیلی دیر بو آرتیستلردن بیر باغری قاراسی دا میرزه باغیر حاج زاده اولموشدور. حاجزاده، اؤز ایستاژینی (تئاتر اؤیره نجیلیگینی) نئچه جنوبلو رئیسور و آرتیست ایله تیغلیس کونسرواتوروندا بیتیرمیش، قایدیب باکیدا صحنهیه چیخمیش، سونرادا رئیسور و آرتیستلرین نئچهسی ایله تبریزه قایتمیشدیر.

حاج زاده او ایللرده، روسیه انقلابینین ان گورولتولو ایللرینده، باکیا گئتمهسی، اورادا تئاتر دونیاسینا قدم قویماسی اؤزلوگونده حاج زاده نین حیاتیندا سونرادان درین تأثیر بوراخان بیر حادثهیه چئوریلیمیشدیر.

حاجزاده نقل اندردی: آتام تبریز بازاریندا پولو یوخ، آما حؤرمتمی چوخ آداملاردان بیری ایدی. او تبریز تاجرلرین آل - وئر ایشلرینه گؤمروکده یا قونسولاتلاردا امانت چیلیک اندر و اوردان الینه چاتدیغی تومناتلا کئچینردی. اونون بوتون تلاشی منی اوخوتماق و دوقتور اولماق اوچون تیغلیسه گؤندرمک ایدی (اوندا تبریزده دوقتور اولماق ایستهینلر بیر باشا تیغلیسه کندر و اورانین عالی طیب فاکولتهسینده تحصیله دوام اندردیلر. حادثه نی حاجزاده دؤنه - دؤنه دئیهردی: کیشی منی آرزوینان- گورزونین اوخودوب یولاسالدی کی، گندیب اوردا دوکتور اولوم، قایدیب گلیم ایرانا و اورادا یازیق - بنچارالاری مجانی موعالیجه اندیم. دوکتورلوق اوخودادیم، آرتیستلیک اوخودوم، بلکه اونلارین دوشونجهلرینده تأثیر بوراخیم، آما اونلارین یازیقلیقلاری یئرینده دورسون، اؤز یازیقلیغیما دا چاره ساز اولمادیم...

حاجزاده تبریزده امکداشلاری طرفیندن قورولموش تئاتر قروپونا قاتیلیر و ایشه باشلاییر. اونلارین عومده چالیشمالاری تبریزده تازاجا بونا اندیلیمیش مودرن شیر خورشید صحنهسینده یئر به یئر اولوردو. میرزا باغیر هتیکلی، سیماسی، داوانیشلاری و سسی نین تونازی ایله اویغون بیردرام آرتیستی کیمی، عؤدهسینه دوشن روللاری، حتی اوتللو و شیخ صنعان کیمی آغیر پرسوناژلاری بؤیوک باجاریقلا ایفا اندیردی. او ایستر حوسئن جاوید، جعفر جبارلی، جلیل محمد قولیزاده کیمی آذربایجان درام نویسری و ایسترسده غریب درام نویسریلرین اثرلرینده پارلایردی.

او ایللر ده، سؤز یوخ کی، تئاتر تبریزده و آذربایجانین آیری شهرلرینده آذری تورکجهسینده وئریلیردی و معروف درام اثرلری بو دیلده صحنهیه چیخاریلیردی. بو امر 10-1308 ایللرینه قدر دوام اندیر و حاج زاده صحنه فعالیتی گوندن- گونه یوکسلیردی. بو ایللرده رژیم تورکجه تئاتر وئرمگی، کیتاب بوراخماغی، حتی یازماغی- اوخومای و سونرالار دانیشماغی دا یاساق ائندی. بو قرار اجرا اندیلندن سونرا، حاجزاده اؤزو دئیشکن درام آرتیستدن بیر کومدی درام آرتیسته چئوریلیردی، چونکی اوفارسینی چارهسیز لهجه ایله دانیشیر و تاماشاچیلاردان چوخو اونون سؤزلرینی باشا دوشموردور و تئاتر دیل یانسیتما صحنه سینه چئوریلیردی.

بوتون بونلارا گؤره حاجزاده بیر یوللوق صحنه حیاتی نی ترک ائدیر، دالی اوتورور و بیر چیخیش یولوناپماق اوچون فاجیعه لی بیر دربه درلیک ایله اوز- اوزه گلیر. بیز گنجمیش یازیلاردا یتری گلنده بو ماجرانی بیر فاکت کیمی گؤستمیشیک. آما ایندی بورادا دا اونا اشاره ائتمگی لازم گؤروروک. حاجزاده خاطیره لرینده دئیر:

«1307- نجی ایله، تبریزده شیر خورشید صحنهسی آچیلاندان سونرا بیز چوخلو نومایشنامه لری مووفقیته صحنهیه چیخاردیق. بیز ایستر بو صحنه ده و ایستر آرامیان صحنهسینده کومدی نمایشلرله یان - یانا، جیدی اثرلرده اویناییردیق، نومایشنامه لر گؤزله نیلمز مووفقیق قازانیردی و اونلاردان بعضیلری آیلار صحنه ده اویناییلیردی. بیر گون شیر خورشید صحنهسینده، یادیمدا اولدوغو

کیمی حوسئن جاویدین «شئخ صنعان» اثرینی تمرین اندیردیک، تمرین زامانی آرتیستلردن هئچ کیمسه نی سالونا یول وئرمیردیلر، لاکین، او گون بیر گؤزلوکلؤ آقا دا سالوندا حاضر ایدی، بیر رژیسوردن اونون باره ده سوروشدوق، رژیسور دندی، بو، آقاي غلامحسین خان ماعاریف، آذربایجان ماعاریف و اوقاف ایداره سی نین موفتیشی دیر، نومایشی یوخلاماق اوچون گلیب، او وقته قدر نومایشنامه لری یوخلاما ایشی مرسوم دگیلدی و بیز هامیمیز بو موضوعدان شاشدیق، تمرین قورتاراندا سونرا، آقاي غلامحوسئن خان بیر سؤز دئمه دن یولونو توتوب گئتدی، بو ماجرادان نئچه گون سونرا، بیزه خبر وئردیلر کی، تامام آرتیستلر فیلان گون حضرت اجل آذربایجان ماعاریف و اوقاف رئیس حوضورنا شرفیاب اولمالیدیلر، بیز هامیلیقجا تعین اولموش گونده ماعاریف ایداره سینده حاضر اولدوق و بونا باخمایاراق کی، حضرت اجل گؤروش ساعاتینی اؤزو موعین ائتمیشدی، بیزی بیر ساعات اینتظار اوتاغیندا ساخلادی و سونرا هامان آقاي غلامحوسئن خانین وسیله سی ایله شرفیاب حوضور اولماق روخصتی وئردیلر، بیز، بیر مودت ده ریاست اوتاغیندا ایاق اوسته قالدیق تا حضرت اشرف آغیر- آغیر ریاست میزین دالیندان دوروب، ایره لی گلدیلر و بیزلری تک به تک باشدان آیاغا گؤزدن گئچیریب دئدیلر:

- آقار، بیلرسیز سیزلری نییه چاغیرمیشام؟ چاغیرمیشام کی، هامینیزا دئمیش اولام کی، بوندان سونرا تورک دیلینده نومایش وئرمک قدغن اولور، سیز نومایش وئرمک ایسته سیز، حتماً گرک فارسجا اول، البته، ایمکانی وارسیز گربه، گوربه، گربه، کوربه دئیه سیز، لاکین،
- غلامحوسئن خان تورکوده گربه به نه دئیلیر؟
- قوربان پیشیک،
- بلی، حق ندارید پیشیک بگید! باشا دوشدور؟! ایندی گنده بیلرسیز.

من فاجیه نین درینلیگینی دویوردوم، هامیلیقجا قایتدیق، من عصابی ایری آدیملارلا یوردوم، رژیسور دالیدان منه چاتب سوروشدو: بو عجله ایله هارا؟ دندیم: گندیرم آذربایجان تئاترینین عزا مجلسینی سووام!... آیدین میلی- دموکراتیک و ضد امپریالیست روحیه داشیان آرتیستین، اؤز سؤزو ایله دئسک، دیلی دینچ دورمور و بوبایتدن سایسیر سیخینتی لار و اهانتلره معروض قالیر، صحنه دن چکیلک و گؤره بیله جاغی ایشین رۇپایا چئوریلمه سی، اونو بیر طرفدن عصی لشدیریر و او بیر طرفدن بیر چوخ ایشلره ال ائماغا وادار ائدیر، لاکین بونلارین قولیو اینده قالیر، البته، خاطیره لرین دوامیندا گؤره جاغیمیز کیمی، اونون ایقیال اولدوزو بو ایللرده آزدا اولسون پارلاییر، لاکین بو پارلاما چوخ قیسسا اولور، بو ایللرده حاج زاده صحنه آرتیستلیگیندن اوزاقلانمشدقچا کوچه و بازار آرتیستینه چئوریلیر و بو یئنی وظیفه سینده خلقی هم سنویندیریر، هم گولدرور، هم کدرلندیریر و همده دوشوندورور، اونون بو سیماسی خلق آراسیندا، کوچه ده- بازاردا، درین ایز بوراخیر و اونو خلقین ایستکلی آرتیستینه چئویریر.

بونولا یاناشی، حاج زاده میلی- دموکراتیک روحیه سی ایله ایستر - ایسته مز سیاسته یاناشیر...

او بوتون بو ایشلرین هامیسی، جاوانلاری «ایجباری» زوراکی- سرباز آپارماقدان تا تیریاکیخا نالارین تیریزده و آذربایجانین ایری شهرلرینده یایلماسینی اینگیلیس لرین گؤزوندن گؤرور، رضا شاه ی اونلارین آدامی بیلیر، کئفلی واختلاری نه کی دربار وار، شاه وار هامیسی ساپا دوزوردو.

هر دفعه گوزاریش وئیردیلر، ایطلاعاتین خفیه لری اونو آپاریردیلر کلانتریده کؤتک آلتینا سالیردیلر اونو دؤیمک و اینجیتک اوچون، حاج زاده نین اؤزو دئدیگی کیمی، گاه بنجه یانا، گاه مردانا باتوندان، گاه ایکی دیللی و گاه نئچه دیللی شاللاقدان، هئوا آغاجی شوپکه لریندن، تپیکدن، یومروقدان، سیلیدن ایستیفاده ائدیردیلر.

او اطرافیندا کنچن حادیثه لری ایزلریدیر، کیشیلرین بؤر کونو دگیشمه و قادینلارین باشینی آچما اونون اینه عونوان وئیردیر، او دفعه لرله آشاغیداکی ماجرالاری بیر نومایشنامه کیمی نقل ائدری.

1- دلی علی آقا ماجراسی

دلی علی آقا گرک یادینیزدا قالمیش اول، او شئشگیلان محله سی دیلیریندن ایدی، شئشگیلان تبریزین اعیانلار محله سی اولدوغوندان و ایداره رئیس لرینین اورا گلیش - گئدیشیندن همیشه «تمیز» ساخلا نیلیردی، اورادا کیشیلرین و آروادلارین بؤرک و باش اؤرتوسو مورتب ایدی، یالیز خیاباندا سحر دن آخشاما وئله ن علی آقانین، دوروموخوشا گلیم دگیلدی بعضیلری، مخصوصاً خانیملار دئیه ردیلر: او یوخاریدان آشاغا گلیب اونا اؤچشمک گوناهدی، بعضیلری ده دئیه ردیلر: او هامیدان آغیلیدیر، او بیر دانا چیرک و باغلوچا کئچه بؤرکو قاشی نین اوستونه یانقیلیجی قویموش، حتی کلانتری رئیسیندن ده چکینمزدی، هر یئره آپاریب بوراخسایدیلر آز دیرلیمیش پیشیک کیمی قایدیب گلیردی.

کلانتری رئیس ی بیر گون مأمورلارینا دئیر: سیز بونو دیله توتون، ناهار وعده سی وئرن، بیر پهلوی بؤرکو ده حاضرلایین، باشینداکی بؤرکو گوتوروب، تازا بؤرکو ائهمالجا باشینا قویون.

مأمورلار بو ایشی گۆرورلر. سونرادا آيناني قاباغينا توتوب دئییرلر: علي آقا! باخ گۆر نه ياراشيقلی اولدون، لاپ محمدخان حاج علیلویا (ارسباران خانلاریندان بیري) بنزه بیرسن.

علي آقا بیر سۆز دئمەدن کلانتیریدن چیخیر، یاخینداکی سلمانی دوکانینا گیریر. اوردا دیققلە اۆزونه و بۆرکە باخیر و دوداق آلتی دئییر «علي آقا» لاپ قورومساق اولدون گئتدو، سونرا گلیب کلانتیرین قاپسیندان باشینی ایچری اوزادیر و دئییر: اسدخان (اسدخان کلانتیری رئیسینی کیچیک آدیدر) منیم بۆرکومو دگیشدیرمکله نه اولاجاق؟ اگر هونرین وار منیم بئینیمی دگیشدیر..

2- اصغر داواتگر او غلو ناییب کاظم، قدیم نظمیه چیلردن ایدی. او داهای قوجالمیشدی. آما یاخشیی آدام اولدوغوندان هله ناییب اوللیک روتیه سی ایله وار- گل اندردی. بیر گون حاج زاده گورور بیر قادین حامامدان چیخیب گلیر. ناییب کاظم دا کوچەده اوزیه اوزدن گلیر. بو آرادا بیر نظمیه سرهنگی ده هاردانسا اوردا تاپیلیر. ناییب کاظم سرهنگین الینه باهانا وئرمەک اوچون، یاناشیرکی آرادین چادیراسین باشیندان آچسین. ناییب کاظمین الی آرادا طرف اوزاناندا او باغیریرکی «ناییب کاظم! سن ده قورومساق اولدون؟» حاج زاده ناییب کاظمین یانیندا سوووشاندا انشیدیرکی سرهنگ اونا دئییر: صاباح اۆزونو ایطیلاعاتا تانیتدیرسین. علي آقا بونو هاردان انشیدیر شئشگیلانا جار سالیرکی: ناییب کاظمی ایطیلاعاتا ایسته ییلر، صاباح اۆزوم گنده جاغام، اولارا نیشان وئره جاغام!...

حاج زاده نین شهرین بوتون دلیریندن و «دوبیه لریندن» خوشو گلیر. اونلارلا خوش - بئشی وار ایدی. بعضن دئییردی: کاش من ده اونلاردان بیري اولایدیم، آما حیثف اونلاردا اولان قورخمازلیق منده یوخدو. او، آرزولاردی «علي بنداوام» اولسون. او دئییردی «علي بنداوام» آغلیر، اونون آغلاماسینی من دویورام، گۆز یاشلاری صورتلارینا یوخ، دامجی - دامجی ایچریسینه دامیر. او گۆز یاشلارینی چۆره یینه یوانلیق و ایچدیگی ایسپیریتە مزه ائله ییر...

آداملارین «تقلید»ینی چیخاردیغیندان اوشه نیرلر. بیر گون او قهوه خانا دا انشیدیرکی، شاهین روزنامه سی بیر موصحیح دالینجادی. شاهین روزنامه سی نین مودیری آقازاده شاهین، دمورکاتلیق سابقه سی اولدوغو حالدا، ایندی روزنامه نی یوللاندرماقدا دؤولتین یاردیملاریندان فایدالانیردی. میرزا باغیر، شاهینی یاخیندان اوزاقدان تانیدیغی و اونون بیر آز «اتی آجی» آدام اولدوغونو بیلدیگی حالدا، یاخین فرصتده اونون ایداره سینە گئدیر. ایداره دئینده، بیر داریسقال پیله کان، نوح ایامیندان قالمیش ایکي اوتاق، بیر انبارا بنزر دالاینر، ایکي - اوچ میز و بئش - آلتی صندلیدن عیبارت ایدی. اوتاقلار بیري - بیرینه آچیلیردی و شاهین ایکینجی اوتاقدا اوتوروردو. قاپیلار و پنجره لر پرده سیز ایدی. شاهین اوزو اوجابوی، هایکوچو، خوشونا گلن سوزدن قاه - قاه چکیب اوجا سسله گولن و خوشونا گلمه دیگی ایشدن آجیغی توتوب قیشقیر باغیرلا هویکورن بیر آدام ایدی. او آباق سسی انشیدیب باشینی میزدن قووزادی و حاجزاده نی گۆرونجه بیر آز توپارلاندى و باخیشلاری آشاغا رسمی بیر دیالوق ایله سوروشدو: (شاهین اۆزوده وقتيله آرتیست ایدی!)

- هه، حاجزاده، خوش گۆرموشوک، نه عجب بو طرفلردن؟

- انشیتدیم سیزین موصحیحه احتیاجیز وار، گلدیم گۆروم منی ایشه گۆتورورسوز؟

شاهین ایچینه مودتلردن سونرا بیر موصحیحین تاپیلما سئوینجینی گیزله ده رک اۆزونو اویانا قویمادان دئی:

- سۆز بوندا دگیل کی منیم موصحیحه احتیاجیم وار، آما اول دئ گۆروم سنون بو ایشده سرریشته ن وار. اساسن صحنه نین نه دخلی وار موصحیح لیگه؟

- من نوماییشلرده هر آرتیستین دیالوقونو آیریپ اونا یازاردیم، رژیسور دا اولموشام...

او حاج زاده سۆزونو کسب دئی:

- بونلار هامیسی اۆز یئرینده، آما بو ایش تجرویه ایستر. هئج دئمەدین هله سن صحنه نی نییه بوراخدین، اوراکی سنون اۆلن یترین ایدی؟

- یاخشیی بیلیرسیز صحنه ده تورکو دانیشماغی قدغن ائله دیلر بیزیم جماعت ده فارسی بیلیم. من اۆزوم ده فارسینی سیزین کیمی چتین دانیشا بیلیرم...

شاهین بو سۆزلری انشیدنده باشینی آشاغا تیکدی. قاشلاری چاتیلدی، اودقونا - اودقونا میزین اوستونده اولان بیرییغین کاغاذی قاریشیدردی و اونلارین آراسیندان بیرینی چیخاریب دئی:

- گل، بونو آل، نامه وارده دیر. اونون غلطلرینی دو زلت، اۆزونو ده پاکنویس ائله وئرمه.

حاجزاده لازم گلنده اهل قلم ایدی او، بو ایشی چوخ دیققلە یئرینه یئتیریب، تمیزلنمیش نامه نی شاهینه وئردی. شاهین ایشدن راضی قالیرکیمی دوداقلاری بیر لحظه قاچدی،

سونرا گئنه سیماسی اولکی حالا قاییتدی و دئدی:

- سن هله لیک گلیب مشغول اولورسان، آما بیلیر سن منیم موزعیم ده یوخدور، سوراقلاش، بیر نفرده موزع تاپ، او قاباقکی موصحله موزع سحردهن آخشاما بیر - بیرله بوغوشوردولار. ایش اورا یئتیشدی کی، ایکسینده ده جواب ائله دیم. بورا ماتې مئخانا سې دگیل کی! حاج زاده اؤز یانیندا دئدی: سنون بو آجی دیلووه میه موزع قالار؟...

میرزا باغیر دئیر: باش اوسته، من چالیشاجام بیر نفرده زیرک موزع تاپیم. آما، بویرون گۆرک بیزه حقوق نئچه وئره جاقسیز. من اؤزوم ائولې دگیلم، آما ائو کرایه سې وئیریم، اوزوم ده سیغار چکیریم، آما، موزع بلکه ائولې اولدو. بیلیرسیز سوبای آدامین خرجی داها چوخ اولور. شاهین دئدی: یاخشی اولدو دندین، روزنامه نین وضعی یاخشی دگیل، بو قالب سیزین باشاریغا، اگر روزنامه نین تکفروشوسونو چوخالدا بیلیرسیز، اوندان پورسنت آپاراجاقسیز. هله لیک بو حقوقا گرک قاتلاشاسیز.

حاج زاده اوتانیر بیر سؤز دئسین، مساله ائله بوجور اؤرتولوقالیر. او، اؤزو ایشه باشلیر و بیر نفر موزع ده سوراقلاشیر. گونلر سونرا ائشیدیرکی، محمد بی ری (او بی ریانی قاباقدان تانیردی. او سربازلیغین قورتارمیشدی و بنکار ایدی. بی ری بیر شرط ایله کی، حاج زاده اونا صحنه یه چیخماغی اؤیرتسین (بی ریانی اؤزونون چوخ قدرتلی دیالوق و نطق باشاریغی وار ایدی) موزعلیگی بونونا آلیر. بونلار هره سې اؤز ایشلرینی گؤرورلر و گونده بیر ساعات سحر طرفی شاهین کلمه میش یا آخشام او گئنددن سونرا تئاتردا اولان پرسوناژلاری تمرین ائدیردیلر. روزنامه نین تکفروش سې چوخ از ایدی. اونلار هر ایکسیده خوش خوراک ایدیلر و ناھارا معمولاً روزنامه یه یاخین اولان مش عاباسدان یتتی گتیریدیلر. بونلار گوندن گونه شاهین نین احوال روحیه سیله آرتیقدان آرتیغا تانیش اولوردولار. حاج زاده باخیرکی، شاهین نین جیبینده پولو اولاندا اودابانلاری اوسته یئریر و اؤزو ده شنکول گؤرونور. بو ایش عموماً بورجون سون گونلرینده اولوردو. بو گونلر آقازاده نین قولتوق جیبینده معمولاً بیر یا ایکي باغلام تازا پول اولوردو. بوپوللارین باغلانديغی باند بئله اچیلمامیشدی. حاج زاده امکداشی بی ری ایله بو قرارا گلیرلرکی، دیزینی بی ری باشدان باشا نیسیه یتسینلر و سونرا مش عاباسا سیفاریش ائدیرلر کی، سن پولوندا نیکران قالما، فقط آیین باشیندا بی ری گلیب سنی چاغیراندا الینده یاغین دا داشسا، قوي یئره و گل روزنامه ده های- هارای قوپارکی، آی جانیم، بونه موسلمانلیقدیر یتدیگر ناھارلارین حسابینی نییه وئرمیرسیز. نیسیه بیر گون اولار، ایکي گون اولار، نه کی بیر آی.

بورجون سونو اولور و شاهین دابانلارینی تاقیلدا دا- تاقیلدا دا و سلامین جوابینی گولر اوزله آلان گون بی ری گندیرومش عاباسا دئیر گلکسین. مش، عاباس گلیر و پیله کانلاری چیخار- چیخماز باشلیرکی: آی جانیم، گلیمشم دئیم کی، اگر حسابیزی چوروتمه سیز بو گوندن یتتی وئرمیه جغام. هاردا گؤرونوب ناھار پولو بیر آی نیسیه قالا؟ من ده کاسیب آدمام... آقازاده ایداره ده هایکیو خوشلامازدی، بونا گوره ده چاغیریر:

- حاج زاده اوردا نه خبردی؟ کیمدی بو هایکیو سالان؟

- قوریان مش عاباس یتتی پزدی. بیز بیر آی نیسیه یتتی گتیرمشیک، گلیب پولونو ایستر.

شاهین دوداقلارین قیسیدی، اونون الی قولتوق جیبینده گزیشدی، بیر دانا تازا بشش تومنلیک بارماقلاری آراسیندا چیخاریب، میزین اوستونه آندی و حیرصلی سسله دئدی:

- آدام کیمی دانیشانماسان؟ نییه داد تپیرسن، گل، گؤتور کسرین وئر... مش عاباس یاغلی، اؤنلوگونون جیبیندن قارا پول چیخاریب میزین اوستونه قویدو، برکتیز چوخ اولسون دئییب اوتاقدان چیخدی. آقازاده بیر آز سومسوندو، بیر دسته تازا روزنامه یه اشاره ائدیپ دئدی.

- بونلارنییه پوستا وئریمه ییب؟ روزنامه چیخان گونون صاباحی گرک مشترکین آدرسینه چاتسین؟ حاج زاده دئدی:

- مارکامیز (تمبریمیز) قورتاریب، ممد گلنده آلیب گتیره جاق.

یتتی برنامه سې بورادا قورتارمادی، هر بورجون آخیر گونومش عباس گلیب، های- بیدریق سالیر و یتیلرین پولونو آلیب گتیردی.

شاهین اجزالاریندان (او دفتر ایشچیلرینی بئله آدلاندیریدی) چوخ راضی ایدی و اونلار دا صحنه تمرینلرینی چوخ احتیاطلا دوام ائندیریدیلر. محمد بی ریانی هم صحنه حرکتلری و هم ده دیالوق باجاریغی چوخ گوجلو ایدی. او حوسئن جاوید کیمی دیالوقو شعر اساسیندا یازادان یازچی نین روللارینی بئله چوخ مهارتله اویره نیب و ایفا ائدیدی.

او گونلر، رضا شاهین تیریزه گلیم خبری چوخ سورعتله آذربایجاندا یاییلیدی و بوتون ایداره لر و سازیمانلار بو ایش اوچون حاضرلیق آپاریدیلر. رضاخانین شهرده گلیب کئچدیگی مسیرین دیوارلاری آغاردیلر. شهر تمیزلنیر، اونون گۆرمکه گنده جکی و یا اتوراق ائتدیگی اتولر تمیزلنیر، خیابانلار ایران بایراغی ایله بزه دیلیر و مسیر بویو «تاق نوصرت» لر وورولوردو. رضا شاهین گلدیگی

تاریخ یاخینلاشدیغی بو تشریفات چوخالیردی، بو سیرادا بیر گون آقازاده شاهین ایداره یه گلیر. اوتاغینا کئچیب، حاج زاده نی چاغیریر و اونا دئییر. انشیتیمیش سن کی، اعلاحضرت آذربایجانا تشریف فرما اولاجاقلار. من ایستیرم (او من سؤزونو چوخ ایشله دیردی) شوماره مخصوص چیخاردام، آغ کاغاذدا، ایکي رنگ، باش صفحه ده اعلاحضرتین نظامی لیباسدا عکسی. حاج زاده، سن گرک بیر ایش گؤره سن، بو پالتاردا اولماز، گلرسن منیم پالتارلاریمدان بیر دست آپیراسان، گرک آغ کؤپک گئییه سن، کراوات ووراسان، ائله صاباحدان دا ایشله باشلاپاسان. سنین ایشین بو اولاجاق کی، شوماره مخصوصدان بیر نمره قیزیل سینی ایچینده سئرمونو (تشریفات) ایله، او گون کی ارباب جراید شرفیاب اولورلار، باشین یوخاری، سینی الیه، آرام آددیملارلا، (اوبو سؤزلری دئینده بوینونوقاز بوینو کیمی یقهدن چیخاریب، اوتاقدا ایری آددیملارلا بو باشندان اوباشا گئدیر) اعلاحضرتین دوردوغو یا اوتوردوغو یئره باخین، بیر دیزینی یئره قویوب، روزنامه نی تقدیم آنده سن. اگر اعلاحضرت بیر سؤز سوروشسا، ادب- ارکانلا جواب وئرسن، اگر سوروشماسا، نئجه قدم (او یئنه تمرینه دوام آندیر) دالی- دالی گلیب صفه دوراسان...

هله آقازاده نین سؤزو قورتارمامیش حاج زاده دئییر: قوربان، بو ایش منیم ایشیم دگیل، من بو گونه قدر بو ایشلردن گؤرمه میشم، خوشوم دا گلمز. سیز بونا بیر ایری آدام تاپین، سیزین یان- یۇرزه چوخلاری وار، بو ایش اوچون جان وئیرلر...

آقازاده نین رنگی سارالیر، یاخین گلیب حاج زاده ایله بورون بورونا دایانیر و دئییر:

- بس سن هارائین آرتیستی سن؟ سنین الیندن فقط خلقه اؤچشمک گلیر، الیمین امگی یوخدور. سندن چوخ اینجیدیم. هله سندن ایندی جواب ایسته میرم، بیر ایکي گون یاخشی فیکرلش، منه «هن» دئنه...

- آقاي شاهین من نظریمی جیدی حالدا سیزه دئدیم. بو ایشلر منیم الیمدن گلمز...

شاهین باشی آشاغی اوتاقدا اوباش- بو باشا گندیب، سونرا دؤنوب حاج زاده یه دئییر:

- آقاي حیدرزاده نی توت، من دانیشیم...

شاهین، حیدرزاده تبریزین سانلی سیمالاریندان بیر ایله اوزون- اوزادی دانیشیق آپاریر. یقین حیدرزاده موناسیب بیر آدامین تاپا بیله جگینی وعده آندیرکی، حاج زاده نین یاخشی شاهینین الیندن قورتاریب. آما او گوندن شاهین حاج زاده ایله باشی آغیر دولانیر، بعضی حتی اونون سلامی نین دا جوابینی آلمیر...

رضاشاه اوزون اینتیظاردان سونرا تبریزه گلیر، عولما «ارباب جراید»ین شرفیاب اولدوغو وقت شاهینی چاپ آتدیگی «شوماره مخصوص» قیزیل سینی ده حوضوا آپاریلیر. رضا شاهین چوخ خوشوگلیر و رییس کول تشریفاتا دئییر اونون مرا حیمینی ارباب جراییده، خصوصیه شاهینه بیلدیرسین.

مراسیم قورتاریب و شاهین حیدرزاده نین و نئجه ایری تبریز مؤعتمدلریندن ناهاری بیریله ده ینمگی خواهیش آندیر.

اونلار ناهاری روزنامه یه گتیریلمه سینه ایصرار آندیرلر و حیدرزاده نین آدامی چیلوکاباب سیفاریش وئرمگه گئدیر. بو حالدا اونلار روزنامه ایداره سینه چاتماقدادیرلار. شاهین اوجا سسله (اونون سسی جینگیلتی لی ایدی) دئییر:

جناب حیدرزاده، اعلاحضرت هومایونی تمام ارباب جراییده، علی الخصوص بنده یه ملاحظه بویوردوز نئجه ایظهار مرحمت بویوردولار؟ ها، ها، ها...

روزنامه ایله اوز به اوز آئوده عدلیه وکیلی مرتضی هدی آلمانلی خانیمی، بولدوک تولاسی ایله یاشاییردی. تولا غنیرعادی گولمک سسی انشیدینجه باشلیر هورمه یه. شاهین بئله خیال آندیرکی بو سسی حاجزاده اونو یانسیلماق اوچون چیخاردیر. غضبه حاجزاده یه باخیب، آما هئچ بیر سؤز دئمیر. بیر هفته گنجیر لاکین او اجزا سیله بیر کلمه بئله دانیشمیر. شاهینن روحیه سینی تانیان حاجزاده یاخیندا بیر توفان قوپاچاغینی گؤزله ییر و توفان بیر گون باش وئیر.

او گون شاهین ساعات اون بیرده یعنی هر گونکوندن گنج ایداره یه گلیر. سلام، صاباحسیز اؤز اوتاغینا گنجیر، فاش - کیریگی یئر سوپورور و دوداقلاری اسیر. او در حال حاجزاده نی حوضوا چاغیریب و دئییر: آقاي موصحیح، بیر دئنه گؤروم منیم شوماره مخصوص خیابان قایسیندا مشه مهدي علافین دوکانیندا نه ایشی وار؟ حاجزاده دئییر بو ایشدن اصلن خبری یوخدور و آرتیریر:

- آقاي شاهین! اگر سیز ایسته میرسیز بیز بورادا اولاق گونو بوگون آخشام قویوب گنده ریک... شاهین باغیریر: آقا، هارا قویوب گئدرسیز، اگر رییس نظمیه اولماسایدی، ایطیلاعات منی گونده ریدی توقیفه. سنین ایشین اولماسا، حتما او حرامزادا ممدین ایشیدیر. او ایندی هارادادیر؟

- گئندی سیغار آلسین، ایندی قاییدیر.

سونرا او بیرینجی اوتاغا قاییداندا گوردو ممد گلیب دندی:

- ممد، ائله بیل آقاي شاهینین سنله ایشی وار، دئییرمنیم شوماره مخصوصم خیابان قاپیسیندا مشه مهدي علافین دوکانیندا نه قاییریر، دئییر: وئریمیشله توقیفه رییس نظمیه ضامین اولوب. اونلارین سسی آستادان دا اولسا، شاهین ممدین قاییتدیغینی بیلیب اونو سسله دی.

- ممد، گل بورا. ممد آیاغین ایچری قویو - شاهین گوزو اونا ساتا شجاعین فیشنگ کیمی پاتلادی - منه باخ گوروم، دیزیق، حامیله. منیم روزنامم خیابان قاپیسیندا مشه مهدي علافین دوکانیندا نه قاییریر. میه مشه مهدي منه آبونهدی، او آجیندان یاتیرگون اورتا دورور.

- آقاي شاهین، سن موهلت وئرسن شاید من سنی باشا سالام، آما سن کی موهلت وئرمیسن، شاهین کئچیب میزین دالیندا اوتوردو، بوتون هئیکلی اسیردی - دندی: خوب بویور گورک آما اگر بیر کلمه یالان دئسن دریوی فیلکی چیخاردارام.

- خاطر جمع اول، من یالان دانیشمارام، حاج مد جعفر آقائین شوماره مخصوصونو آپاردیم قاپیلارینا، نه قدر قاپینی دؤیوم، جواب وئرن اولمادی. آخیره وئریم مشه مهدي علافا قونشولوقدا و دؤنه - دؤنه تاپشیردیم، حاج مد جعفر آقا گلنده روزنامه نی وئرسین اونا. ایندی دالیسی نه ایتفاق دوشوب منیم اوندان خبریم یوخور.

- یاخشی، اوزونو پاكا چیخارتماغا چالیشما! سیز ایکینیزده منیم باشیما بلا اولموسوز، ایکینیزده بیرئزین قیراغیسیز، بئله لیکله بو شهرده منه ابری قویماسیز. اوسنین یئکن دیر، او گون بئش نفر کیشی نین یانیندا منیم گولماغیمی چوچویون گولماغینا اوخشادیر، بودا سن، دونن ارک باغیندا آرتیسرلرین یانیندا منیم ادامی چیخاردیسان، بوگون ده روزنامه منیم شوماره مخصوصی گؤی مچید کوجه سینده مشه مهدي علافین سینق شوشه سی یئرینه یاپیشدیریلیب... ممد دئییر، آقاي شاهین سیز قضاوتده عجله اندیرسیز، میرزا باغیر هئج واخت سیزی یانسیلماز، او همیشه سیزه حورمت بسلر، ایستر اوزده، ایستر دالدادا، بیز گندیب بو روزنامه نین مساله سینین ایچ ائلیه جاغیق. ایسته سیز اوزوزده گلین.

شاهین باخیشلاری یئرده دئییر: مساله منه ایچ اولوب، سیز گندیب اوزوزده ایچ ائله یین، سونرا دا قاپیلاری چیریپ گندی.

او گئندن سونرا میرزا باغیر و ممد بیرلیکده خیابان قاپیسیندا مشه مهدي علافین دوکانینا گئدیله. مشه مهدي حاج زاده نی قاباقجاندان تانی ییرمیش. خوش پئشدن سونرا او چای دندی و سوروشدو حاج مامان (چوخلاری تبریزده حاج زاده یه محبت لرینی بیلدیرمک اوچون اونو بئله چاغیرار دیلار) نه عجب بو طرفلردن؟

حاج زاده دئییر: بو روزنامه مساله سی بیزه یامان دردسر آچیب. روزنامه نین مودوری شاهین دئییرکی سیز بو ایشی عمدن گورموسوز و منیم ابریم توخونموسوز...

مشه مهدي حاج زاده نین سؤزون یاریدا قویوب دئییر: شاهین غلط ائلیر، دئنه دیلقیرین بیر دیلقیر، سنون ابرین وارکی، هله بیر ده اونا توخونا؟ گلمیشدی بورا، دندیم هنده - منده دانیشما، دئییرم ائله وورارلارکی، آغزین یتردن تزک قاپار. قضیه بودورکی، سیزین بو همکار گتیریر روزنامه نی حاج مد جعفر آقایا وئرسین، انوده یوخوموشلار. وئریر منیم شاگیردیم کریمه و دئییر:

- بونلار هر وقت گلدیلر روزنامه نی وئره سن اونلارا. من اوزوم ده روزنامه نی گوردوم، آما ائله بیلیم بلدی یا نظمیه اونو تبلیغات اوچون چیخاردیب. ایکي گون سونرا کریم دندی کی، سوپوق گئجه لر بوسینیق شوشه دن سوپوق پوفگورور ایچری، آخی کریم گئجه لر دوکاندا یاتیر، دندیم بوگونو- صاباحی دؤز، شوشه سالدیرریق. اودا ساوادسیز آدمدی، گؤتوروب روزنامه نی یاپیشدیریب پنجره یه. اوزوده رضا شاهین عکسینی ترسه یاپیشدیریب، یعنی باشی آشاغا، آیاقلاری یوخاری. دونن آجان بونو گؤروب گندیب گوزاریش وئریب، از قرار معلوم دونن چاغیریلارهای- بیدیریق گؤتوروبلر. گلدی بوراکی ائله - بئله. دندیم بیر دانا ایشدی اولوب، سن اونو اوزون هامیدان چوخ یئکلایسن. هله بو ایشین سیزه نه دخلی وار؟... آخی بیلیرسن بیز اونون روزنامه سینده ایشلیریک، بونلارین هامسینی بیزیم گوزوموزدن گورور.

مشه مهدي دندی: چوخ غلط ائلیر. او چوخ یولچو صیفت. واتی آجی آدمین بیریدیر. قدیم نوباردا اولاندا اومندن اودون، کؤمور آپارادی، آیلار یولوقالاردی.

گلدی زمان، کؤچدی زمان، موتفیقلر ایرانی ایشغال ائدیله. رضاشاه قودرتدن دوشوب ایراندان گئتمه لی اولدو. بو دفعه شاهین هامان رضاشاهین کیلیشه سینین رنگلی یوخ، آغ - قارالی باشی آشاغی چاپ ائله دی و آلتیندا یازدی «رضاشاه سرنگون شد» حاج زاده بیر نوسخه بونازا عکس دن گؤتوروب، بیر نوسخه ده ساخلادیغی او قدیم رنگلی عکسی آلیب روزنامه نین ایداره سینه گئندی. روزنامه ده البته گتیر- گوتور وار ایدی. شاهین تب «فوق العاده» چیخاردی. او، بو دفعه آذربایجانین داشینی سینه سینه وورودو. حاج زاده آیاقلارینی دره - دره پیلله لری چیخدی، عکس لرین هر ایکیسینی ده بیرینجی اوتاغین شوشه سینه سووادی. آشاغا قاییتدی و آغزینی یوخاری توتوب

باشلادی «هەدا» نین آروادی نین تولا سینی سسینی چیخارتماغا. شاهین هراسان پنجره دن آشای باخیب، حاجزاده نی گورونجه ایکی پیلله نی بیر ائله ییب آشایا یئدی. او حاجزاده نین الیندن - اوزوندن اویوب دندی: من سیزین باره ده چوخ یاراماز ایش گوردوم منی باغیشلا یین، حاجزاده دندی: هر کسین اؤز ایشتیبا هینا مو قیر اولماسی بیر آدیم یاخشیشاماغا طرف گنتمکدیر. اینشالله بوندان سونرا بلکه بیر آز یاخشیشاسان!...

بو آرادا وورور فیرقه تشکیل اولور. شاهین بو دفعه فیرقه یه سوخولور، فیرقه نین موراجیعئنامه سینی ایمضالیر، امما سئچگیلر ده مرکز کومیتیه سئچیله بیلمه دیگی اوچون فیرقه دن اوز چئویریر و باشلیر گاه نالا، گاه میخا وورماغا. فیرقه داغیلیر و اودا آرادا - بره ده گزیردی. تبریزین و بوتون آذربایجانین قانا بویاندیغی 21 آذر 1325 - ده او عصاسی الینده هر طرفه فیرلانیر، شهرداری قاباغیندا دکتیر سلام الله جاویدی گوروب اونون اوستونه جوموخور الینده کی عصا ایله دکتیر جاویدین باشینی یاریر. بو فاصیله ده اووباش ستارخانین مجسمه سینی یئر سالیلار. شاهین بو ایشدن او قدر احساساتی اولورکی، تلیفونون دسته سینی دانیشانین الیندن قاپیب دئییر: الو... الو ایوای فدانان بشوم، خودتان هستید؟ او طرفدن دئییلر: آقا، سیز کیمسیر؟ تلیفون سیزده نه قاییریر لاکین شاهین زیقزاک گنڈیر و دسته نی الدن وئرمیر و آغلامسینا - آغلامسینا دئییر: اعلا حضرتنا احساسات مردم بقدری شدید است که مجسمه ستارخان سردار ملی را هم خورد - خورد کرده اند... هو... هو... هو... هو... هو...

حاجزاده سیغارساتان

آ حاجزاده نین ایرانا قاییداندان سونرا، اوقاف ایداره سیله اوزون - اوزادی داعوا - مورافیه سی وار ایدی. آتاسی دونیادان گنتمه دن هارانی ایسه وقف ائتمیش و اورادان بیر حق نظارت کیچیک اوغلو اوچون آیرمیشدی. بو اوغلان، آتاتین اولمه سی ایله حاجزاده نین ایرانا دؤنمه سی فاصیله ده یوخا چیخمیشدیر. حاجزاده یئری - گویو آلت - اوست ائیمیشدی. لاکین قارداشینان سوراق وئرن اولمامیشدی. حاجزاده بعض عایله سیندن صؤحبت آچاندا بونا کام اوشافدان آچی - آچی یاد اندردی و اونا قصد اندنلره نیفرت یاغدیاردی. حاجزاده هر وخت بئکار اولاندا و الی بوشاچیخاندان بو ایشین دالینی توتار و اوقافدان بیر شئی قوپاردی. بو دفعه ده عرضحال وئیر و ایشین آردینا دوشور چوخ گل - گنڈدن سونرا الینه بیر پول توختاییر. یاخینلاری مصلحت گورورلر او ال - آیاغینی بیغیشدیرماق اوچون بیر پیلله آلتی کیمی یئر اجاره ائله سین و اورادا بونه دی سیغاردان، توتوندن، کییریتدن، آب ناباتدان و بئله - بئله شئیر ساتسین، او، بئله بیر پیلله آلتینی تبریزین میار میاریندا، حاج شفیع نین قنادیسینا باخین بیر یئرده تا پیر، اورانی قفسه بندلیک ائله ییب، جاماکی قوپوب آل - وئره باشلا ییر. امما، آخشاملار اونون دؤره سینه بیغیلانلار حاجزاده نی راحت بوراخمیرلار. آخشام ایشدن چیخانلار اونا باش ووروب سیغاردان، آب ناباتدان، جورادان، فیلاندان آلیرلار. بونلارین بعضیلری حاجزاده نین اوتانجاخلیغیندا ایستیفاده اندیب باشلا ییرلار نیسییه آپارماغا هر گلن بیر جعبه سیغار یا ایکی جوت جوراب گؤتورور و دئییر: حاجزاده یازحسابا، حاج مامانین نیسییه دفتری گوندن گونه قالینلا شیر، امما پیلله آلتی نین قفسه لری گوندن - گونه بوشالیر، حاجزاده دنیا بیخیلسادا اؤز شکه لکیریندن ال گؤتورمیه چک. پیلله آلتی گوندن گونه بیر گنڈ بیر دیشلری تۆکولموش قوجا آغزینا اوخشا ییر. او چاره سیزلیکدن توتون و سیغارلارین یئکه پاکانلارینی پوفله ییب شیشیدیر و یوخاریدان آشای دوزور قفسه لره. بیر گونده آخشام طرفلری بش - آلتی نفر اوردا بیغیلیر، دئییب گولودکلری زمان، بیر مالیه مأمور و قولتوغوندا بیر دوسیه (بو حاجزاده نین اؤز ایصطیلاحیدیر) ایچینده کاغاذ - کوغاذ گلیر و آداملاری اورادا گورونجه دئییر: آقارلار، ایشی اولمایانلار بویورسونلار. اوردا کیلار بیر - بیر گنڈیرلر و مأمور اوزونو توتوب حاجزاده یه دئییر: کیشی بو آز مودتده یاخشی توتدورموسان. حاجزاده ایستیر دئسین هله هاراسین گورموسن؟ مأمور دئییر: بو ائله کاسییلارین عادیدیر. ماشاءالله کاسییلیغی دا یاخشی تتر اؤیره نمیسن، دوزونو دئنه گوروم گونده نه قدر جینس ساتیرسان؟ یوز الی ساتیرسان؟ حاجزاده دئییر: یوز الی نه دی، دئنه اوچ یوز. سنون هوشون هاردادیر، بو پیلله آلتیندا هامیسی یوز الی تومنلیک جنس یوخدور، اوندا من یوز الی تومنی هاردان ساتیرم؟ مأمور باشین اگیب پاکانلارا باخیر و ایستیر اونلارین بیر نچه سینه ال وورسون، حاجزاده دئییرسن اؤزووه زحمت آچما ایندی من دئیهرم هامیسی گلسینلر قوللوقووا. سونرا قفسه نی تیره دی و بوش پاکانلار بیر - بیر تۆکولور یئر حتی ایکسی یا اوچوده دوشور مأمورون باشینا. مأمور بو ایشدن دلخور اولان کیمی حاجزاده نین آدینی - سانینی سوروشوب گنڈیر.

حاجزاده بوش پاکانلاری بئرلرینه بیغماقدا ایکن حاج شفیع قنادی هؤوله سک ماغازادان چیخیب حاجزاده دن سوروشور: حاجزاده سنی نچه یازدی؟ حاجزاده دئییر: کیم منی نچه یازدی. حاج شفیع دئییر. ائی بابا، او آدم دارانی مأمور و ایدی. نامرد بیزه 250 تومن مالیات یازدی. تازا ایندی حاجزاده نین ایکی قرانلیغی دوشدو بیلدی کی باشینا نچه بؤرک گنچیب. حاج شفیع قنادینین هر گون حاجزاده نین بلکه ده یوز برابر سی ساتیشی وار ایدی. بیر آی سونرا بیر آیری مأمور اؤنلا بیرلیکده گلدیله و حاجزاده یه 150 تومن مالیاتین ایختارینی گنڈیدیلر. حاجزاده نین بئله بیر مالیاتی وئرمگه ایمکانی یوخ ایدی، بونا گوره ده ایش ایجرا یا چکدی و بیر گون گلدیله کی مالیاتی دوکاندا اولان جینسلردن گؤتورسونلر. ال آتاندان گوردولر پاکانلار هامیسی بوشدور، بونا گوره ده حاجزاده نی گؤتوروب اؤزلریله آپاردیلار. اونو توقیفه وئردیلر. اونه قدر داد - بیداد ائله دی فایدا وئرمه دی. حاجزاده نین هر یئرده صحنه علاقه مندیریندن تانیشی اولدوغو کیمی، مالیه ده تانیشلاری وار ایدی. اونلارین بیر تصادفی حالدا توقیف اوتاغیندا سوووشاندا حاجزاده نی گورور و سوروشور: حاجزاده سنین بورادا نه ایشین وار؟ حاجزاده دئییر: منی مالیات بوشلوسو ائله ییلر، گنڈیریلر بورا، پیران (تبریز مالیات ایداره سی نین عضولریندن و صحنه حیاتی ایله آلیشانلاردان ایدی، حاجزاده نین دئیگیندن گولماغی توتور. دئییر: کیشی، سن هارا، مالیات هارا؟ سنین یئدی گؤیده بیر اولدوزون یوخدو. کیم سنی مالیات بورجلوسو ائله ییدیر؟ حاجزاده دئییر: بیلیمیرم، امما گورورسن کی ایندی بوردا یام.

پیران گندیر و نچہ دقیقه سونرا الینده بیر دوسیه قایدیر و دئییر: بس بئله، سن شئیخ علی اتحاد اولموسان (بو آدام او ایللر تیریزده سیغار فابریکلریندن هامیدان بؤیوگونون صاحیبی ایدی و پیران بیر لوغاز کیمی بو سؤزو حاج زاده یه دئییر) آما بیزیم هئج خبریمیز اولماسین؟ سونرا بیر ورق کاغاذ چیخاریب، بیر سؤزلر دیکته اندیر و حاج زاده یازیر. یازی اوتاقلاری گزیر و ایکې - اوچ ساعات سونرا حاج مامانی بوراخیرلار. حاج زاده او گونو اوتاندیغیندان یا قورخوسوندان ایش یئرینه قایتیمیر. سونرا دا سیغار قوروشلوق گؤبلونو وورور، نیسییه لرده الینمامیش قالیر، پیلله آلتی دا گؤزدن دوشور و اوجوز پولاساتیلیر. حاج زاده نی سونرا مالیاتدان ساری بیر نچہ دفعه چاغیریرلار لاکین پیران اونون دادینا دورور و بورجون او دونه سینی دالیا سالیر...

حاج زاده میخانچی

حاج زاده گننه بئکار سوله نیر. بیر آخشام دوستلاریندان بیرې دئییر: ائله بیلیم، گننه بئکارسان بو کافه نین صاحیبی هایراپنت اثرمنی، ایستیر اوغلونون یانینا فیرنگیستانا گئتسین. سفری اوزون چکه جک ایسته میر کافه بومودنده باغلی قالسین. اگر سن ایسته سن اورانی سنه دوزلدیم. حاج زاده تشکور ائلیر، آما دئییر قورخورام اورادا پیلله کان آلتی کیمی اولسون. اوردا دا گلیب نیسییه یتیب - ایچسینلر، سوردان دا دوروب گئتسینلر. دوستو دئییر: یوخ جانیم، کافه ده بئله ایش اولماز، اولسادا سنین اوتانچاخیغیندان فقط اولاییلر. بیر یاخشې همکاردا تاپارسان، ال - اله وئررسیز ایکې یاندان بورانی پولاسالارسیز. کافه اؤزو ده خوشنام کافه دیر. تمیز موشتریلری وار. فقط اونلاری قورویوب ساخلایا بیله سیز. بورا باشا - باش میخانادیر، سن موشتریه یاخشې باخماسان، او ایکې آدیم سندن قاباقدا یا اوچ آدیم سندن اوسته کینه گنده جک، هایراپنتله دانیشیلر، قرار اولور خالیص قازانچی یارییا بؤلسونلر، یاریسینی هایراپنتین حسابینا تۆکسونلر، یاریسینی دا ایکې شریک گؤتورسونلر. ایش دوزه لیر و نازا ایلدن (هانسې تاز ایل؟) ایشه باشلیرلار.

حاج زاده پاسازدا کافه آجیب خبرینی انشیدنلر آخشاملار اورا بیغیلیرلار. حاج زاده نین شریکی چوخ زیرک آدمادی، آما مشروبدا ایفراط اندیر. او ناهاردان سونرا باشلیر هر ساعاتدا بیر ایستکان آتیر. آخشام کافه نی باغلایاندا لول کئفلی اولور. البته، حاج زاده اؤزو ده آخشامدان یاواش-یاواش باشلیر مز- مزه اندیر. آما اؤزونو قورویور. حاج زاده اؤزونه و همکارینا جیره تعین اندیر: بیر ایستکان آخشام ساعات آلتی دا، بیر استکان دا ساعت 9- دا. خوره یه حاج زاده باخیر، مشروبا دا شریکی باش چکیر. کافه یاخشې ایشله ییر. حاج زاده بیرنجی آلتی آیدا هم مالیات بورجونون یاریسینی وئریر، همده چوخدان آرزولادیغی بیر دست رختخواب آلیر. بونلارین هامیسیندان دگرلی او کوچه لردن بیغیشیر، آخشام، گنجه یاریسی خسته - خراب اتوه گلیر، سحر ساعت 9 دا دا کافه یه گندیر. جومعه لر کافه چوخ شولوغ اولور. موشتریلردن بیر پاراسی احترام اوچون حاج زاده نی میزلیرین باشینا چاغیریرلار و او بیر دانا «جوک» دنمکه یا بیرشه کلهک چیخارتماقلا اونلاری گولدوروب دورور. گاهدان بیر موشتریلردن اعتراض سسی انشیدیلر: آي جانیم، بو کافه پاسازدا هامیدان تمیز مشروب وئرر دی، بو مشروبیلار سودادی وئریر. سس اوچالاندا حاج زاده اؤزو آرایا گیر، بوطرونو دگیشیر، تازا گتیردیکې بوطرونون باندرولونو هم اؤزو سیناییر، همده موشتریه گؤستیریر. آما، اعتراضلار گوندن گونه چوخالیر. سن دئمه شریکی «یاخشې آدم» مشروبیلاری سؤرنگ ایله چکیب سودولدورور. بیر گنجه گنج واختدیر. کافه نین تعطیلینه آز قالیر. موشترینین آیاغی چکیلیر بیردن قاپی آچیلیر و قارنی بیرتیق کاظم لول کئفلی ایچری گیریر. او بیر میزین دالیندا اوتوروب مشروب ایسته ییر. حاج زاده و همکارې اونا مشروب وئریر وئرمه مکده ال ساخلیرلار. بو فاصیله ده بیر روس کوماندانی بیر جوان نایب دوم ایله کافه یه گیریرلر. کوماندان حاج زاده ایله خوش - بئش اندیب، بیرمیزه اوتورولار. اونلار اوتوران لحظه دن قارنی بیرتیق کاظمین باخیشلاری جوان افسرین اوزونه میخلانیب قالیر. جوان افسر اولدوغو قدر خوش سیمادیر. او چوخ سنوئر اوتوروب، کوماندانین سؤزلینه قولاق آسین و هر دن بیرده گولومسه سین. کاظم دستمالین چیخاریب بوینونو - بو غازینی سیلیرو آستادان پیچیلداییر: دیلووی یتیم، سنه قربان کسلیم و باخیشینی جوان افسرین اوزوندن چکیمیر. حاج زاده ایشین پیس یئرده اولدوغونو دویور. آستا آدیمیلارلا کاظمیا یاخینلاشیر و یوموشاق دیل ایله دئییر: نایب اجازه وئرسیز ایستیردیک کافه نی تعطیل اندک، ساعات 11 دن سونرا مشروب ساتماق قدغن دیر. کاظم دئییر: خفه! و دستمالی هاوادا یئلله دیر بیر ساعاتدیر منی بوردا اوتورتموسان ایندی ده دئییرسن ایستیرم باغلایام. میه اوشاق اله سالمیسان. بس نییه اولارا هر نه ایسته ییرلر وئرسن؟ منیم پولومون شئری قانچقدیر؟ حاج زاده دئییر: اونلار گورورسن مشروبو اؤزلری گتیریلر. بوردا ایچمه جکلر خوره ک سیغاریش وئریرلر اونودا اؤزلری ایله آپاراجاقلار. صاباج گل، خیدمتینده وارام. قارنی تیرتیق کاظم دئییر منه والزاریات اوخوما، یوخسا بسا طووی آلت - اوست اندهرم. حاج زاده نین شریکی بیر بوطرو مشروب ایله بیر لیوان گتیریب قویور کاظمین قاباغینا، کاظم لیوانی دولدوروب چکیب باشینا، مز - مزه اندیر و دئییرسن بونا دئییرسن مشروب؟ انشیشک جدآبادین دیر. سونرا بطری هاوادا فیرلانیب ده بیر جاماکي شوشه سیننه شوشه پرم - پرم اولوب داغیلیر کافه نین تکینه. کوماندان بونو گورونجه آباغا قالخب دئییر: اولمایا بو اوورش سنه اذیت ائله مک ایستیر؟ کاظم دئییر: منیم هئج کسله سؤزوم یوخدو، دئییرم سنین او یانینداکي نین دیلینی یتیم. اونا من قربان کسلیم... کوماندانین الی گندیر هفت تیره، کاظمین باشی اوستوندن، آیاغی آلتیندان، ساغیندان - سولوندان پنددی دانا گولله پارتلاییر. گولله نین قولپه سی توخونوب چراغ کئچیرو شمع یاندیرینجا قارنی بیرتیق کاظم آرادان چیخیر. جماعت گولله لرین سسینه او بیرې کافه لردن اورا هوجوم گتیریرلر. سحر حاج زاده نی کلانتریه چاغیریرلار و ایجاره نامه نین آرادا اولماماسی اوچون کافه باغلانیر...

نچہ گون سونرا قارنی بیرتیق کاظم حاج زاده نی پاسازداگورور و کافه نین باغلانماسینی اوندان انشیدیر. کاظم دئییر سنین کافه ن جهنم او گنجه من موفته سینه اؤله جاغیدیم،

جنازمە یئەردە فالاجاق اییدی. آمما، اۆز آرامیزدی اوغلان گنجه‌لی دگیلدی... حاجزاده دئییر: اما بیلدینکی، کافەنی باغلادیلار، من گنجه وئیلان قالدیم کاظم دئییر: داریخما، آلاە کریمدی...

ایللر اۆتور، ایران شیمالدان، جنوبدان موتهیق قوشونلاری طرفیندن ایشغال اندیلیر. تبریزده یئرلشن قیزیل اوردو طرفیندن موفصل تئاتر و کونسرت قروپلاری باکیدان چاغریلیر و نجه-نجه شهرلرده نوماییشلر و کونسرتلر وئرلییر. لاکین، بو گونلر حاجزاده چوخ آجی و پوزغو حیات گنچیریر و یالنیز پاساژدا گۆرسنیر. او چکینیر کی، او تایدان گلن آرتیستلرین بیرى اونو گۆرر، تانیبار و او اۆزو دندگی کیمی اوندان گرک اۆله و یئره گنجه.

بونا باخمایاراق، اونون دندگی کیمی بیر گنجه او گنچ واخت پاساژدان قاییداندا یولونو او ساعاتدا خلوت اولان گوستان باغی-نین یانیندا سالییر. یولون آراسیندا او گۆرور قاپاقدان بیر قیزیل اوردو ضابطی گلیر. او اۆزونو ییغیشدیریر و باشینی آشاغی سالییر کی، اونولا اوز-اوزه گلمه‌سین. لاکین ضابط اونا یاخینلاشیر، اونو گۆزدن گنچیریر سوووشور. او بیر نجه قدم گنچ قایدیر و دئییر:

- «آ، بورا باخ گۆروم!» - حاج زاده دایانیر. او حاجزاده‌یه یاخینلاشیر. اونو باشدان آباغا سوزور و دئییر:
- «آ سن میرزه باغیر حاجزاده دگیلسن؟»
- بلی، میرزه باغیرام.
- منی تانییرسان؟
- سسیز تانییش گلیر، آمما اۆزوزی تانییرام،
- او قدر پیانسان کی، اۆزونو ده تانییرسان. من جعفر جعفروفام. سنله بیرگه تیغلیس کونسرواتورونا گنچدیک، سن باشقا همشهریلریزله قایتدین کی، و طنداشلاری تئاتر یولو ایله اییلداسیز. لاکین گۆر اوزونو نه گونه قویمیسان!

حاجزاده چالیشیر کی، بیر سۆز تاپیب دئسین، جعفروف اونا مجال وئریر و دئییر:

- «منیمله گل، قورخما سنی کوماندانلیغا آپارمیرام، یولداشلارین یانینا آپاریرام». حاجزاده دئییر:
- آخی منیم بو وضعده اونلارین یانینا گنجه‌گیم خوش دوشمزم. جعفروف دئییر:
- دئمک اوتانییرسان، لاکین، یاخشی اولار اۆزوندن اوتاناسان!...

اونلار بیرلیکده یاخیندا اولان «جهان نما» هوتلینه گیلرلر. (اوندا قیزیل اوردو ضابطلرینه بو هوتلده یئر وئریمیشدیلر) او گۆندیر و بوتون ضابطلر چاغیردیر. اونلار گلیدکده دئییر: «تانییش اولون، بو میرزه باغیر حاجزاده منیم کونسرواتور یولداشلاریمداندیر!»، اونلار حاجزاده‌نین بیر باشینا یاخیر بیر آباغینا و ائله بییرلر جعفروف شوخلوق اندیر. لاکین، جعفروف اونلارا آچیقلایر کی، جنوب آذربایجان تئاتر-نین فلاکتینی میرزه باغیردا گۆرمک اولار. سونرا اونلارین ایچیندن رژیسور بیرسی حاجزاده‌دن سوروشور کی، سن نجه ایلدیر صحنه‌نی ترک ائتمیسین. او دئییر: اولار اون بیر ایل یا اون ایکی ایل. سونرا دا سوروشور: ان سون ریت ائتدگیز پیئس یادیندایر؟ او دئییر: بلی، حوسئن جاویدین شئیخ صنعان اثرینی تمرین اندردیک. رژیسور دئییر: اولار بیر-ایکی پاراقراق اوندان ایجرا ائده‌سن؟ حاجزاده نجه تیکه شئیخ صنعان و اونون آردینجا دا ترسا قیزی-نین دیالوقوندان، سسلرین توناؤلاریله، ایجرا اندیر و اونلاری حیرتلندیریر. ضابطلر او گون حوقوق آلمیشدیلار. جعفر جعفروف هردهن بیر پول آلیر، اۆزو ده اونو اوسته‌له‌ییر وئریر حاجزاده‌یه و دئییر: صاباح آخشام تر-تمیز اولوب گلیرسن بورا: سنی آپاراجام تئاترا: اوردا سنی آرتیستلر ایله تانییش ائده‌جگم.

حاجزاده صاباحیسی تازا پالتار و سمپاتیک قیافه ایله حاضر اولور، گنچ تئاترا و اۆز ایسته‌دیکلرینه قاتیلیر.

حاجزاده تئاترا قاتیلارکن دموکرات فیرقه‌سی-نین موراجیعنامه‌سی یایلمیش و فیرقه فعالیتیه باشلامیشدی. او فیرقه‌یه یازیلیر و هر گون صحنه‌یه گلنده ارک کوچه‌سی-نین آغزیندا اینگیلیسلرین تبلیغات-انلاری-نین قاباغیندا سوووشور. اوردا تبلیغات-خانانین اوست طبقه‌سی قهوه‌خانادا و هابئله تبلیغات دوکانی-نین اؤنونده جمعیت توپلغانیب بی-بی-سی-یه قولاق آسیرلار. حاجزاده هرگون بوردان گنجهده عصی-لشیر و رادیوتون سسی بیینیه ایشله‌ییر. بیر گون گجیل قاپیسیندا گنجهده ایکی دانا شاققیلداق (تاراققا) آلیر. اونلارین بیرینی ساغ جیبینه و او بیرسینی سپل جیبینه قویور. او ایلاردا آمریکانین ژاپونون هیروشیما و ناگازاکی شهرلرینده ایشلندیگی آتوم بومبالاری هامینی وحشته سالمیشدی. او، فیرقه‌ده شهر کومینه‌سی مسولونون یانینا گلیر و دئییر: من سیزلردن نجه دفعه دیله‌میشم بو تبلیغات-خانانین سسینی کسه‌سیر، سیز قولاق وئرتمیشسیر، من ایندی گنچیرم او هرزه ایتین سسینی کسیم. بونو دئییب قایدیر.

فیرقه اورقانی بو ایشله مووافیق اولمادیغینی بیلدیرمکله، گیلینجه اونون آردینجا فدایی یوللاییر کی، اگر چتینلیک یاراندى یاردیم گۆسترسینلر. حاجزاده قهوه‌خانایا چاتیر. بی-بی-سی گور-گور گورولدور. او پیلله‌لردن یوخاری قالخیر، دوز هوپانیر چیخیر قهوه‌چی-نین قاباغیندا قویولموش میزین اوستونه. قهوه‌خانانین میزلی اوستونه قلیانلار سیرا ایله دوزولموش و تبریزین دراپ پالتوولو و لبه‌دارلی تک‌آیاقلیلاری اونلارا قوللاب وورولار. حاج زاده سۆزه باشلییر: جماعت بو گونلرده هر یئره صؤحبت بومب آتومدان گنچیر، دئییرلر و اشیقتون حؤکومتی اوندان ایکی داناسینی دا آذربایجانا سالاجاق. من سیزلره علاقه‌م اولدوغو اوچون اوبومبالاردان ایکسینی اۆزومله گتیرمیشم، اونلارین بیرى ساغ

جیبیمده، او بیررسی سول جیبیمده دیر. بیر دقیقه اول قولاق باتیران سس - کوی کسلیب، بوتون باخیشلار حاجزادهنین آغزی ایله جیلری آراسیندا گزیر. بلی، اونلاردان بیر سنانمیش، آما او بیررسی باکیره دیر. منیم او سنانمیشلا ایشیم یوخدور، ایستیرم سیزین گۆزونوزون قاباغیندا او باکیرهنی ده سناپام. او بونو دئییه-دئییه ساغ جیبیمدهکی تاراققا چیخاردیر. قهوه‌خانا صاحیبی اونون قیچلارینی قوجاقلایب دئییر: حاجزاده سنی آند وئریم آتاوون روحونا، منیم وار- یوخومو کول ائلمه! بیر آیرسی حاجزادهنین قاباغیندا دیزه چۆکوب ایلتیماس ائلیر: حاجزاده بیزیم بالالاریمیزی یئتم قویما! آما حاجزاده شاققیلداغی قهوه‌خانانین آراسیندا شاققیلداشمیشدی. مشتریلرین بیر چوخو قهوه‌خاندان چیخماق اوچون دار پیلله‌کانلاردا بیر - بیرلرینی ایتله‌ییر، بیخیر، دالدان گلن بیخیلانی آياقلاییر. پنجره‌یه یاخین اولانلار اؤزلرینی بالکوندان خیابانا آتیرلار. صاباحدان آپارات سسدن دوشور و قهوه‌خانا قوو وورورسان قولاق توتولوردو.

اوزون - اوزادی کشمه- کشلر و چکیش - برکیشلردن سونرا 1325 - یین آذرینده فیرقه ایقتیداری تحویل آلیر. تبریز کلانتریلرینی تحویل آلماقدا نئچه‌لری داوطلب اولدو. حاجزاده ده ناحیه یئددینی تحویل آلماقدا داوطلب اولور. هله یئددینجی کلانترینی نئییه؟ چونکی حاجزاده اوردا چوخ اذیت - آزار وئریمیشدیلر. اونو توفیفده ساخلاپ، اهانت ائدیپ، یئر سوپورتدورموشدولر. یئر گلنده اونو شاللاق یا باتونلا دؤیموشدولر. هر حالدا حاجزاده نئچه موشل فداپی ایله ناحیه یئددینی تحویل آلماقا یوللانیر. کلانتریلرده هئچ بیرمقاویمت گؤسترلمیه‌جک، تکجه اسلحه - ازار تحویل آلیپ صورتجلسه اولاجا‌ایدی. حاجزاده سیلاخلارلاری ایله بیرلیکده کلانتریه گلدی. آما کلانتری خلوت ایدی، هر شئی، حتی سیلاخلار اسلحه‌خانا اؤز یئرینده ایدی. فداپیلردن بیر اوجادان سسلندی:

بورداکیم‌وار، هر کس وار اوزه چیخسین آماندادی. حاجزاده اوتافلار باش چکه - چکه گلدی مأمورلارین ایستیراحت اوتاغینا. بو اوتاق قارانیق ایدی و تکجه بیر بالاجا پنجره‌سی کوچه‌یه طرف وار ایدی. حاجزادهنین گۆز اول بیر شئی گۆرمه‌دی. آما بیر آز اوتاغین فضا‌سینا آیشاندان سونرا نظرینه گلدی بیررسی کورکه بورونوب بیر طرفده مورگوله‌ییر.

کورکو اونون اوستوندن بیر یانا آتیر. حاجزاده قوجا آجان ابراهیم وکیل‌ی تانیر. اوکومسئرده حاجزاده‌نی اذیت ائلمه‌مزدی، لاکین حاجزاده اونا پول وئرندک‌ی سیغار یا پنیر- چۆرک آلسین، قوجا آجان دا پولون قالدینی قایتارمازدی.

حاجزاده اوجا سسله دئییر: کیشی دور آياغا سن ده یاتماغا واخت تاپدین؟ تشکیلات‌بیکدیردی. گلمیشم کلانترینی تحویل آلام. ابراهیم وکیل دئییر: بو کلانتری، بودا سن، بویور تحویل آل، مه‌یه سنون قاباغوی آلان وار؟ حاجزاده دئییر اوزون دانیشما دور آياغا هر شئی ساي تحویل وئر. ابراهیم وکیل چوخ اعتیناسیز جواب وئریر: میرزا باغیر، سن‌کی بئله دگیلدین! هله‌گل اوتور بیر چوبوقلاشاق، بیزه بوایشدن نه قالیر؟ حاجزاده دئییر: ایستیرسن نه قالسین؟ صاباح کوچه‌لرده دیله‌نه‌جکس. قوجا آجان دئییر: یوخ سنی آلا، آغزیوی خیئرلیغا آچ! سن فلکین ایشین نه گۆرورسن؟ آلمانی آت گۆیه، یتره دوشونجه یا نصیب یا قیسمت. بیرده حاجزاده بیلیرسن بورا قوجا تبریزدی، من اوتوز بنش ایلدی بو پالتار اگنیمده بو نیشان باشیمدا. بیز ستارخانلار، باغیرخانلار، حوسئن باغوانلار یولا سالمیشیق، شئخ محمد خیابانیلری، لاهوتیلری میثاندان چیخارتمیشیق، سن یامان داریلدیرسان! دئییم: گل اوتور بیر سیغار یاندیر.

قوجا آجانین سؤزلری حاجزاده‌یه اوت وورور، اؤزیله آپاردیغی فدانیلره دئییر: سیز بورانی بو کافتاردان تحویل آلین! من یاریم ساعتانجان قایدیرام و کلانتریدن کوچه‌یه فیرلانیر. او فیرقه‌ده مشروبو دیلینه‌ده وورمایاجاغینا سؤز وئرديگی حالدا، اؤزونو یاخیندا اولان مئخانا سالیور و بیر قاب مشروبلا بیر بؤیوک لیوان ایسته‌ییر. مشروبو آلا-آلاز لیوانا انده‌ریر و مره‌سیر، شېجره‌سیز قورت - قورت باشینا چکیر. سونرا دا مئخاناچی‌نین پولونو وئرپ قانیدیر. فدانیلر هر شئی، اوزون برنولاری، کوله برنولاری، کمری سیلاخلاری، فیشنگ احتیاطینی باتونلارینی هر نه کی وار تحویل آلیلار. لاکین، حاجزاده‌نین اورگی هله سویوماپ، او بیر سؤز آختاریکی قوجا آجانین آتماجاسینا بلکه جواب اول. اوباتونلاری گۆزدن گئچرپ دئییر: بونلارین بئچه‌یانالاری بس هانی؟ (حاجزاده‌نی کلانتریده دؤینده ابراهیم وکیل دئییردیلر باتون گئیر. اودا هر دفعه دئییردی: هانسیلاردان مردانا یا بئچه‌یانا؟ همیشه ده اونلار بئچه یانا ایستردیلر، بئچه یانالارین آجیسی داها آغیر اولاردی. بدین هاراسینا دگسئیدی. گۆم - گۆی گۆیدردی). ابراهیم وکیل هئچ انتظار گئتمه‌دن دندی سوخوموشوق سنون هرچی‌ترووه! حاجزاده بو سؤزدن اود توتوب آیشدی. او ابراهیم وکیلین یاخاسیندان توتوب آفتوماتی قوجانین بوغازینا دایادی، فدانیلر بونو گۆرونجه قوجانی حاجزاده‌نین چنگیندن قورتاردیلار. ابراهیم وکیل داها دیلینی قویموشدو قارنینا. او سویا دوشموش سیچان کیمی دیوارین دبینه سیغینمیش و تیره‌ییردی. حاجزاده سیاهه‌نی فدانیلردن آلیب، کلانترینی فدانیلره تاپشیردی و اؤزو گوزاریش وئرمکه کومینه‌یه قاییتدی. اورایا چاتار - چاتماز دئییلر: یولداش پیشه‌وری سنی ایسته‌ییب، حاجزاده برک فیکره گئندی، پیشه‌وری نهدن خاطیره اونو ایسته‌میش. او پیشه‌وره‌یه درین حؤرمت بسله‌دیگی حالدا اوندان چکیردی. او قاپیا تققه وروب اچری گیردی و سلام وئردی، پیشه‌وری اونو گۆرچک النده‌کی قلمی میزین اوسته آندی و بیر آزدا اچیقی دندی: سن مه‌یه سؤز وئرمه‌میس‌کی دا دیلووه مشروب دیمه‌سین؟ گۆرونور سن یا چوخ ایراده‌سیر آدماسان، یا دا قول - قرارینی بیرسین! حاجزاده دئییر یوخ، رفیق پیشه‌وری من نه ایراده‌سیرم، نه ده‌کی قول - قرارینی اونودانم. آتاجاق او ابراهیم وکیل منه دئییه سؤزی سیزه دئسه ایدی، من بیر قاپیان آچیغیمی اوتدوم، سیز هئچ ایکی قاپیان دا آچیغیزی اوتانماسیز.

- بو ابراهیم کیمدی؟ او نئجه جان‌واردی؟

- او بیر چورموش رضاشاه آجانیدی، باشی گورا تیتیر، آما دیلی آداما اود وورور.

- آما سنین، دئین آدی نه‌دی؟

- ابراهیم!

- هه، سنین بو ابراهیملا نه شوخلوغون؟

- منیم اونولا شوخلوغوم یوخدی. گنتیشدیم کلانترینی تحویل آلیم، دؤنوب منه دئییر: بورا فوجا تبریزدی. بیز ستارخانلار، باغیرخانلار، حوسئن خان باغوانلار، علی مسیولار نه بیلیم کیملر شئخ محمدخیایانیلر یولاسالمیشیق، گل اوتور هله بیر چوبوق پوسگورک، منیم ده حیرصیم باشیما ووردو اورادان چیخدیم بلکه حیرصیمی سوپودوم، بیر وقت گۆردوم میخانادایام. بیر قاپینان حیرصیمی سوپودوم، سیز اولسایدیز هئج ایکی قاپینان دا بلکه سوپومایایدیز. پیشهوری گولوب اونا یاخینلاشدی و دئدی ائالار دئییلر بیر آجیپاندا، بیرده گنجینه اؤزونو ساخلا، سن تاترا یارنامیسان، قاپیت صحنهیه!...

حاجزاده اوندان سورا حتا عۆمرونون سونوناجان مشروب دیلینه وورمادی. او صحنهده جیدی فعالیت گۆستردیگی حالدا، دوستلارینین ایصراری ایله ستارخان آتیلاری جیههیه یوللاناندا اونلاردان ایستیهیرکی اونی دا اؤزلری ایله آپارسینلار. فیرقه داغیلانان سونرا، ذوالفقارینین آتیلاری اونی یاخالایب آتینی و سیلاحینی آلیرلار و زنجانین قان دوندوران قیش گئجهسینده اونی آلاهی اومیدینه بوراخیرلار.

اونلاردان بیری دئییر: بیر گولله حرام ائتمگه گلمز. قوی گنتسین ساختا اؤز قارارین قویار. حاج زاده پیدایا و الی یالین تبریزه یولا دوشور. تبریز قویوب گنتدیگی تبریز دگیل، هر یئرده قان، اؤلوم، دهشت حۆکم سورور، تئاتر باغلانیب، بعضیلری توتولوب، بعضیلری گیزلنن، میلی اورکستر دار-باداغین اولوب، نه بیر سؤز ائشیدن وار، نه بیر هارایا چاتان. اتوی غارت اولوب، هر یئره اوز گتیریر قاپیلاری باغلی گۆرور، گئنه قارا گونلر دیش قیچیردیر. بیر گون بوردا، بیر گون اوردا، بیر گون سینمانین بلیت ساتان کیوسکوندا گئجهلری سحره چاتدیریر. بیر آخشامدا دالاناجاق فیکری ایله چارپیشاندا دالیدان بیر نفر اونی چاغیریر، دؤنوب باخیر آدمی تانیمر، امما آدم دالیدان گلن ایکی تونگچییه ایشاره ائدیر: آپارین! اونلار حاج زادهنی سالیرلار قاپاقلارینا. حاج زاده اونلارین ایشارهسیندن انلیرکی، اونی 7-نجی کلانترییه آپاریرلار. بر ایل اول همین کلانترینی تحویل آلدیگی گون ممد بادیمجانچینین دئدیکلری یادینا دوشور، آجی گولومسه بیر...

اونو کلانترییه تحویل وئردیلر. هله نه یاخشیکی اذیت ائلهمه دیلر. شاپده تازا گلن مامورلار اونی تانیما دیلر. زیندانین دفتیرنده فیرقه زیندانیلری اونی گۆرونجه ایچریه خبر وئردیلر و بیر دقیقه چکمه دن ایچریدن هوررا سسی اوچالدی. حاج زاده زیندانین ایچری حیتینه گیرنده مینلرله فیرقه زیندانیسی حیتنه گلیمش اونی گۆرمک، اونولا گۆروشمک ایستیهیردیلر. گئجه حاج زاده سون گونلر باشینان گئچنلری نقل ائله دی. یاشینان نه بلالار ائشیرمیش و نه تهلوکهلر توش اولموشدو. زندان چوخ باسان - باسان ایدی. او قدر آدمین ال - اوز یوماسی ایچون ایکی دانا سو شیر یار ایدی. حاج زاده الی شیر چاتاندان سونرا شیر یاریمچیق آچدی. ایکی اوچ سو اوزونه ووردو، ایستیردی اللرین یوسون کی دالان بیر تانیس سس اوچالدی «ستارخان آتلیسی، کۆپک اوغلو، قیرناتی ائله آچمازلار. اودونوب باخاندا ممد بادیمجانچینی گۆرور. ممد ایستیر سؤزونه ایدامه وئرسین، حاج زاده اونا مجال وئرمیر و دئییر: آزدان، سن منه دئدین یامان، من سنه دئیهرم مامان. بونو دئی - دئی - او چیلتیک چالیب بورجودور. بادیمجانچی اوزدن گئدیب شیر باشیندا دورانلارین گولوشلری آتیندا اوردان اوزاقلاشیر...

بیر گون حاج زادهنی مولاقاتا چاغیریرلار. حاج زادهنین هئج واخت گۆروشو اولمازدی. بونا گۆره ده او تعجب وئدی و اؤز - اوزونه دئییر:

اولمایا ایشتیبایه اولوب، بونولا بئله گئنیب گئدیر گۆروش یئرینه. گۆروش یئری برک ایزدیحام ایدی، هایکودن قولاق توتولوردو. امما حاج زاده گۆروشه گلنلرین آراسیندا ساری قولوخانی گۆرور، ساری قولوخان دا اونی گۆرور. خوش - بئشدن سونرا (قولو) رضاخان دئییر: دئیم بیر گلیم سیزلری گۆرورم. وکیل کئشیک سوزوشورکی کیمی ایستیرسن؟ دئییرم: ستارخان آتیلارینی. دئییر: دئیم کیم گلیدی؟ - دئنه باغیرخان پیداسی گلیب. سنی اونلارین ایچینده گۆرمه دیم، دئیم، چاغیر، سنینلده بیر حال - احوال ائله ییم. روز- روزگارین نجه گئچیر؟ بیراز سیفاردان - فیلاندان گتیرمیشم. حاج زاده دئییر: خان چوخ لطف ائله میسن، منه خجالتلیک وئرمیسن. سونرا سالار (ساری قولوخان) چۆنورکی، حاجزاده عفو عومومی اوچون مجلسده دانیشیلیب، آذربایجاندا او قدر طولم - سیم اولوب، ناحاق قانلار تۆکولوبکی، به قول معروف، او قدر شور اولوب خان دا باشا دوشوب. بو گون - صاباح آلاهی قویسا زیناندان بوراخیلیرسان. دئییرم صلاح اوندایرکی، بیر حلال سود اممیشینی تاپاق، یئرووی سالیسن، پالتارووی یوسون، یاماسین، غذاوی پیشرسین، بلکه بو وئیلانلیقدان قورتاراسان!

حاجزاده دئییر: سالار، منیم نه ائویم وار، نه ائشیکیم وار، نه ایشیم وار. بو هاردان اولار؟

- آکیشی. بیر آروادین قارینی دویرماغا نه وارکی؟

- آمماخان، بئله اولماسینکی، من اونا آرواد اولوم!

- بئله بوش سؤزلر دانیشما، میرسن بوینونا، سورهسن هارا ایسته سن!

بو سؤز بئله قالیر تا حاجزاده آزاد اولور. اونلار ائشیکدن، ایچریدن سوراغلاشیب حاجزادهیه بیر دول آرواد تاپیرلار. حاجزاده گئدیر ائو اوسته. آرواد اول چوخ قوللوق یاراشدیریر، او حاج زادهنین باشینان گریب آغیندان چیخیر. آروادین یانیندا بیر ده بی گیدیکاری وار، دئییر، خالام دیر. منیم چوخ زحمتیمی چکیب، اونی آلاهی اومودونا بوراخنامازام. خالا یاشی ائتمیشی آشسا دا چوخ قیلدیریم فاشدی. بیر گون حاج زاده ائوه گلنده خالا قاجیر قاباگاهی، بو گون ائوه ماما گلیمیشدی. گلینی

يوخلادى، او بويلودور. حاجزاده بو سۆزدن ائله ديسكىنيركى، ايندهكى قاتيق چاناغى زويوب دوشور يئره... حاجزاده تعجوبله دئير: بير هله اوج آي اولماييب كى، ائولنمشيك، امما من هله هئج... خالا عيشوه ايله دئير: هله سن بونا بير باخ! بني آدمه ياخشىلىق يوخدور. خالا دئير: من سنه موشتلوق وئيرم، عوضنده سن قاتيق بارداغيني يئره چيريب مني بولاشديريرسان. حاجزاده اوز يانيندا دئير: بالام ائله بيل دوشاب الميشيق، ميرابا چيخيب...

او، چؤنوب خالابا دئير: آخ بو ايش آدمدن خاتمه هاردا گؤرونوب، بلكهده او اؤزونو مریم بيلير؟ امما من... آرواد حاجزاده آغزيني اچيب دانيشماغا مجال وئرمير. اونو ساغدان، سولدان توپارلاير.

- سن بو سۆزلري ديلوه آليب دانيشما. آرواد دئديگين آهنروبادير. بيرده گؤردون حامامدا اوتوروب يويوندوغو يئرده سككيدن قاپدي، عوام كيشي، هويپاداني هوب ائلهدي. حاجزاده ديشي باغيرساغيني كسير، امما صلاحى اوندا گؤرور سحر اچيلانا قدر سسيني چيخارتماسين، سونرا گؤرسون باشينا نه چاره قيلابيلر. آروادين اؤزوندن ده لال - كار بير كلمه سس چيخمير. خالا گؤرور حريف بوينا المادي، اؤزوده اولاردان دگيل كي حيهتي، ائوي اونون اوزونه چكهسن. بونا گؤرهده ايكنجي پردهني اوينامايي قرارا آير و باشين آتيب ياتير. امما حاجزاده ايلان ووران ياتير، او ياتير، سحره ياخين بير قيشقيريق سسينه يوخودان ديك داشلانير. خالا نهكي گوجو وار باغيرير: واي يانديم، واي الوولانديم!... حاجزاده يئرندن قالخيب گلير و سوروشور: خالا نه اولوب؟

- نه اولاجاق، آدي باتميش سانجيب.
- هاراني سانجيب؟
- دئمەلي دي! ضربان ائلهييب، سن بس هارائين كيشي سي سن؟ بير آز مرهمدن زاددان تاپ گنير.

- بس اوباجين قيزي هانسي جهنمده دي؟ من گنجهنين بو واختي مرهمي هاردان تاپيم؟

- او دونن گنجهدن ناخوشلويوب اوزوقويلو دوشوب. تئز اول، نيه مات - مات منه باخيرسان؟

حاجزاده وازليندن، پارافيندن بير شئي تاپيب گتيرير و دئير: آلا بوندان سورت، او ضربان ائيلهين يئره!...

- بودوها سنه سورتمەلي گتيرديم! بونو دئييب، تومان كؤينكلي قاچير كوچهيه، تۆوشەيه- تۆوشەيه ساري قولخانين كوچه قاپسيني دؤيور. اودا قاپيا چيخيب حاجزادهني او حالدا، تومان- كؤينكلي گؤرونجه دئير: سوبايلىقا گنجهلر گئردين كي، گنج اولوب، اينده سحر اچيلمالميش گليرسن؟ دانيش گؤروم نه اولوب؟ حاجزاده قيزارا - قيزارا ماجراني نقل اندير. ساري قولو خان دئير: ايش كيشي باشينا گلر، نيه بئله ال - آياغوي داغديرسان؟ اونون شرريني سووماخ منيم بورجوم، انجاق سؤز وئركي، او آروادا بير شعر قوشاسان. حاجزادهنين قاشلاري چاتيليركى:.

- خان آغا، سن ده ائله بيل شوخلوقا واخت تاپميسان. سحر اچيلسا، او منيم آبريمي قاپي - قونشو ايچينده تۇكر: منى بى آير اندر! هئج بيلمەديم گنجه قصدي نه ايدي. آدي باتميش اونو سانجانماز، او آدي باتميشي سانجار...

رضا (قولو) خان سوروشور: هله او كافتارين آدي نهدي؟ حاجزاده دئير بيلميرم. او اؤزو دئير آدي زوبئيدهدير. قولوخان دئير: هر واختكي شعري يازيب گتيردين، من ده او اژدها خدجەسىنين شرريني سنين باشيندان سووارام.

رضا (قولو)خان حاجزادهني ائوه تكليف ائلهدي، امما او اوتانيب اوردان چيخير. ساختا آدامين آمانيني كسيردي. او گؤرور كوچهده قالسا دونجاق. گيرير حاماما. حامامدا جاني قيزيشير، باشلاير خومارلانماغا، شعر گليب قونور دوداقلارينا:

زوبئيده، جان زوبئيده، جان زوبئيده،
بو شهري تاپميسان هاردان زوبئيده
تمامن دوققوز آيدى بوردا قيشدى،
بو قيش لاپ خلقين احوالينا... شدى،

زوبئيده، جان زوبئيده، جان زوبئيده،

حيتده ياغدي قار، قالدي قالاندي،
دئسه تاپديم كؤمور هر كس يالاندي
سويوقدان دا.....غيم لاپ خيردالاندى...
زوبئيده، جان زوبئيده، جان زوبئيده،

حامامدان چيخاندا گون ياييلميشدى، حاجزاده اوز قويور قولخان گيله. قاؤيني چالير.
سارى قولخان سسلەنير: كيمدى؟

حاجزاده دئير: خان منم!
- دئنه گؤروم شعري قوشموسان؟
- خان سالار قوشموشام!

* * *

1324-25 نجی ایل (آذربایجان دموکرات فیرقه‌سی‌نین قودرتده اولدوغو ایل، آذربایجاندا آرتیستلره و صحنه صنعتینده اولانلار چوخ خوشبخت بیر ایل ایدی. آذربایجان تئاتری بوتون شهرلرده خصوصیه تبریزه چوخ رونق‌لنمیشدی. تئاتر اؤزو اوچون تازا ایمکانلار طلب ائدی. تانیتمیش آرتیستلردن بیر، محمدعلی رشیدی، منیم ایپتدائی مکتیده موعلیمیم اولموشدو. او منه ائله مدرسه ایلریندن قاراداغلی دئیهردی. اونون سون ایللر، منیم کیتابخانادا ایشله‌دیگیم ایللر، اورا گل، گئدی اولاردی. تبریز ماعاریف ایداره‌سی‌نین تفتیش ایداره‌سی، بیر سیرا نومایشلره کئچمیشده «ناروا - ناموناسیب» موهورو یندیگی اوچون وضعیتین دگیشمه‌سیله «روا - موناسیب» اولموشدولار. بونلارین بیر سیراسی چاپ اولموش، یا هله ال یازماسیندا ایدیلر. رشیدی اونلاردان ئوت گؤتوردی و من نوت گؤتورمکده اونا یاردیم ائدریم. بو ایشدن ساری من شیر خورشید صحنه‌سینه و یا آخشاملار بالاباغا (ارک باغینا) باش وورادیم. بوگوروشلرده اورداکي آرتیستلردن و بو ارادا میرزا باغیر حاج زاده ده اولاردی. یادیمدا بیر گون ویکتور هوگونون «بینوایان» اثریندن کاوروشون ماجرالارینی آیریجا دفتره چیخارماغی خواهیش ائتدی. ظاهیراً اونو بیر نومایشنامه حالینا گئیرمک فیکرینده ایدی، من چیخاردیغیم یازینی اوخویاندا آرتیستلردن نچه‌لری بیرده میرزا باغیر حاج زاده اورادا ایدیلر، او، دیالوقلارا درین دیقت یتیریردی. نچه گون اوندان سونرا صؤحبت آراسی او سوروشدو: اوخودوقلاری‌نین ایچینده بیر «دلک» سیماسیندا بیر اولوب؟ آز فیکرلشندن سونرا دئدیم: نییه، فرانسه دلیینده چوخ گؤزل بیر قرائت کیتابی وار، کیتابین آدی دیر. اوندان بیر «بوم - بوم، سیرک دلککی»، عنوانلی بؤوک آرتیستیدن بیر ماجرا نقل ائدی، او قدرکی یادیمدا بیر اصلینی کیتابین اصلینی بیر ولایتی یازچی یازمیش اول. قرار بئله اولدو یاخین گونلرده من او ماجرانی نقل ائدیم، اوقولاق وئرسین. سونکو قرار اونولا ایدی.

ماجرانین مضمونو آشاغا - یوخاری بئله ایدی.

«پاریسین ایشچی محله‌لریندن آبنس آدیندا بیر محله‌ده بیر ایشچی عایله‌سی یاشاییر. عایله‌نین آلتی یاشیندا فرانسوا آدیندا بیر اوشاقلاری وار. فرانسوا اولدوقجا چؤوک و شن بیر اوشاقدیر. بیر گون آنا سحر اوشاگی ساغ - سلامت مدرسه‌یه آپاریر. امما ناھارا یاخین اوشاق قیزدیرمادان پورتموش و هذیان دئدیگی حالدا ائوه قايتاریلیر. آنا ال - آياغینی ایتیریر. اوشاغین آتاسی اوزاق یئرده ایشلیر. اونا خبر وئرمک ایمکانی یوخدو. آنا مورتب اوشاغین آياقلارین یویور، آلتینا ایسلاق حؤوله سالیر، اونو بیر کلیمه‌ده اولسون دانیشدیرماغا چالیشیر، اونون اویونجاقلارینی گوزونون اؤنونه دوزور. چالیشیر اوشاغا سود ایچیرسین، آغزینا قاپاتما دامیزسین، امما اوشاق بوتون بونلاری قایتاریر و خالسیز دوشور. آخشام آنا ائوه گلیر، ماجرادان خبردار اولور. ایندی دوقتور ال چاتماز دیر. اوشاق بو حالدا قالارسا سحره قدر الدن گنده‌جک... فرانسوا، اوغوم نه ایستیرسن؟ بو حالدا اوزونو و بیزی نیگران قویورسان. فرانسوا‌نین آغزی و گؤزلری یومولودور، قولقلاری اشیتمز. آنا، بالاجا اوتاقدا او طرف بو طرفه گئدیر کئی‌سی‌نین الینده اووچدورور و آخیرین دفعه سوروشور، فرانسوا بیر کلیمه دانیش بیزی سئویندیر: سن نه ایستیرسن؟ فرانسوا بیردن دانیشدی: من بوم بومو ایسته‌ییرم! بوم - بوم، آنا فیکره دالیدی. بو سؤزو او هاجان و هارادا انشیتدیگینی شاشدی. آلتی قیرشدی و باخیشلاری کئچمیشی جیرماقلادی. بیردن دوداقلاری‌نین جؤجولرینه بیر گولوش قوندو. بیر اؤتری ایشیق اونون ذهنینی آیدینلاتدی. یادینا گئیردی بیر یای آخشامی سیرکده بوم بوم (دلک) چوخ مهارتله آسلانیر، او بئندن بیر آیری بئده سیچراییر، سیرکده‌کی اوشاقلاری هل - هلیه گئیریر. فرانسوا یوزلرله اوشاقلار آتیلیر- دوشور و دلکین اوجادان یئره هوپانما سیله موزیک «بوم - بوم» سسی ایله ایکي ضربه آلیر و یوزلرله اوشاق بیر سسله بوم - بوم دئییه باغیرلار. فرانسوا گئجه‌نین بو چاغی بوم - بوم ایسته‌ییردی. آنا دونوب یئرینده قالدی. او بوم بومو هاردان تاپا بیلر؟ سیرکه قدر اوزون - اوزادی بیر یولو گئتمه‌لی اولدو.

سیرکین برنامه‌سی قورتاریب، قوروجولار سیرکی یئر به یئر ائدیر دیلر. بیریندن بؤوک آرتیستین اوتاغینی سوروشدو. قوروجولاردان بیر دئی: اینانا بیلیم او ایندی بورادا قالمیش اول. بونولا بئله او اوتاغا طرف یئریدی. بورکونو بو الیندن او بیر الینه آلدی. قاپیا ضربه ووردو، ایچریدن بیر گور سس «بویرون» دئی. قاپینی آچماغا جسارت ائلمه‌دی. قاپینی ایکنجی دفعه دؤیدو. بو دفعه قاپینی ایچریدن اوجا بویلو، یاراشیقلی، شیک گئینمیش بیرسی آچدی و طرفین کیم اولدوغونو بیلمدن اونو ایچریه یول وئردی. آنا باخیشلاری یئره تیکلی، خجالتدن بئزمیش حالدا ساییلی کلیملره دایاناراق دئی: آدی فرانسوادی، پایدا سیزی سیرکده گوروب یوخودان آیلیندان بایلیدی. ایندی سیزی ایسته‌ییر، حالی اولدوقجا یامان‌دیر... دلک قالین شینئلینی چيگینه اؤرنه - اؤرنه دئی: ایندی‌کی بالاجا فرانسوا منی ایسته‌ییر ائله بو آياق گئتمه‌لییک.

آنا ایلتماسلی سؤزلر ایله چالیشیدی دئسین: گئجه بو وقت‌سیزه چتین اولاجاق، یول چوخ اوزاقدیر، آما دلک اونو انشیتیمیرکیمی یولا دوشدو...

ائوه چاتاندا آنا بوم بومو قاباخلایب ائوه گپردی. او شادلیقلا اوجا دان دئی: فرانسوا، بوم بوم، بوم بوم بیزیم ائویمیزده دیر. گؤزلرینی بیر دقیقه آچسان اونو گؤره جاقسان. فرانسوا بیر لحظه دیرسکلندی گؤزلرین آچدی. باخدی، سونرا یئنه گؤزلری یومولودو و دیلی توتار - توتماز دئی: من بوم - بومو ایسته‌ییرم، بو، بوم - بوم دگیل. آنا و آنا حیران اونا باخیرلار. آنا گؤز یاشلارینی ساخالای بیلیم. آنا اوزو دیوارا باشی آشاگی، سیماسی دالغین دایانیب بوم - بوم دیله گلدی: فرانسوا دوعرو دئییر، من اونون ایسته‌یگی دلک دگیلم. او بیر لحظه‌ده گوزدن ایتیر، اوتوراجاغا درین بیر حوزن چوکموشدو. بو فاصله‌لرده حاج زاده اؤزونو ساخالای بیلمه‌دیگیندن دیوارا طرف چوموشدو. اونون حتی بیر دفعه گؤزلری‌نین یاشلاری الرینی ایسلادیغینی گؤردوم. منیم ده حالیم اوندان یاخشی دگیلیدی. یاریم

ساعات كۆچمەمەشەدى قاپى تاغواز آچىلدى. بو دۇفە بوم - بوم اۋزو ايدى. قىزمىزى پىرتلاشق ساچلار. اوزون قاشلار، جۇجولر قولقلارلا قدر چكىلمەش، قوندارما بورون، شىنل، چكىملەر. او اۋزو ايدى. او ووقارلى كىشى اوتاغىن اورتاسىندا ماياللاق سالدى و اياقلارنى يئە چاتاندا لىگرلى سىسلە دئدى بوم - بوم! فرانسوا گۇزلىرىن آچدى. سولموش دوداقلارىندا اينچە گولوش چوككو او پاناقددا اوتوروب، دوروب اوجادان سئوينە - سئوينە دئدى بو، بوم - بوم دى، بو، بوم - بوم اۋزودى. نئچە لىطە حوزن ايلە دولو دىخەدە شادلىق اشىپ داشىردى. اوندان سونرا بىر هفتە ائىس مىلەسىنى سىكنەلرې ھەر گون آخشام بىر كالىسكەن فرانسوا گىلىن قاپلارىندا دايدىغىنى گۇروردولر. كالىسكەدن اۋزونو اۋرتوبە چولقامىش بىر آدمىن كالىسكەدن يىنىپ ائوۋ گىردىگىنى و بىر ساعات سونرا اونون ائوي ترك ائتدىگىنى گوروردولر. آخىر گون فرانسوادا يارانان سولغونلوق آرادان گىتمەش، او ساپ - ساغ اولموشدو. آرتىست اورانى ترك ائىندە آتا پامان تشوبىشە ايدى. او بو بۇيوك كىشىنى خجالتىندىن نئچە چىخاجاق. او يئە بۇركونو ايلەندە اووخارلىر و قىرىق كىلەملەرلە آرتىستە دىمگە چالىشىر. سىز بۇيوك زىمت چكىمىسىز. مەن بىلمىم بو ھامى زىمتىن عوضىندە نە ائدە بىلەم؟ اىمدن نە ايش گلر؟ بۇيوك آرتىست دئىر: بو سۇزلىر دانىشماغىنا دىگمىز، سىزىمەنە اىجازە وئرىن كارت وىزىتىمىن اوستوندى يازىلمەش «پارىس سىركىنى دىلگى بوم - بوم» ون سونون بو سۇزلىرى دە آرتىر: «و بالاچا فرانسوانىن اىختىصاصى دوكتور».

بو ماجرا آرتىستلر آراسىندا بۇيوك ھىجان ياراتدى و سونرالار ائىشتىدىگىمە گۇرە حاج زادە اونا دىالوق حاضىرلاماقدى ايدى. لاكىن تاسقىر اولسون كى، خادىتلەر ماجرالارى پارمىچىق قويدو. حاج زادە ھىچوقت بودىن اىنسانلىق دوىغوسو ايلە يوغرولموش ماجرانى اونوتمايدى، بونو توركجە صەنەبە چىخمارتماق آرزوسو اونون قانىلە قارىشىدى. 1340 ايلرىندە فورستدن فايدالانماقلا بىر سىرا يازىلار كىمى روزنامەلرىن بىرىندە چاپ ائتدىم. او روزنامەنىن ورقىنى اىيرمىش و جىيىندە گزىدىردى. كىم بىلر، بلكە بىر گون «تفتىش بدنى» دە اونودا تاپىپ پروندەبە قوشموشدولار.

حاج زادە 1325 دن سونرا

1325 و 26 نىچى ايللىرى حاج زادە زىندان چكىر. او «موتجاسىرلىرىن» عفو قانونو تصوب اولاندان سونرا بىر چوخ زىندانلر ايلە آزاد اولور. زىندانلرىن بىر چوخونون اعداما، يا آغىر جىسلەرە محكوم اولدوقلارى اونو سىخىر و روخوندا آجى خاطرە اىزلىرى بوراخىر.

او زىندانان آزاد اولاندان سونرا گىنە ايشسىزلىك، گىنە سرگردانلىق چكىر. ھەر وقت ھاوايا بولود گىندە اونو توقىف ائدىلر. سىوال - سورغويا چكىرلر: سىن فىلان يئردە فىلان سۇزو دانىشمىسان، ھانسى خىرى ھانكى آداما وئرمىسن؟ سىنكى دئىرسىن دا اىندى مشروب اىچمىرسىن، نە اوچون اونلارلا گل - گىندوي كىمىرسىن؟ بو موزاحىمتلردن ھىچ زامان حاج زادەنىن يادىندان چىخمايان بىر خادەنىن او «عمىد دىوان» دان سۇز دوشىندە نقل ائىردى. عمىد دىوان او توخوملوق شىربانى افسىرلىرىن بىرى ايدى. ھىيورە بىر جانا وار ايدى. وزنى يوز اونوزدان اوستە ايدى، درجەسى سرگورد ايدى و ھىمىشە تىرىز كلانتىرلىرىنى بىرىندە رىيس ايدى. او بىر بوينو يوغون موستىلىكە افسىرى كىمى ساغى - سولو اياقلايىپ كىچىردى. دىئەردىلر سىر قىلان ائى بىر ال جگر، اورك، بۇيرك و بىر قاب پاچا ايشىكنەسى ايلە نوش جان ائىردى. او قزوئىلى ايدى و توركو ايلە فارسىنى قاتاردى و اۋزونە خاص بىر دىل دانىشاردى. البتە، اونون بو قولدور و قولچوماق اولدوغو اوز يئرىندە تىرىزىن شوخ و جورائىلى آداملارى اونولماش - باشا قوشار، آخشام آلا تورانلىغىندا عمىد دىوانىن يولو اوستە بىر تىندە گىزلىرى و او كىچىندە بركدن اونا «پورسوق!» ائىردىلر. بو ايش او قدر تىكرار اولدوكى، او ھىمىشە كۆچەدە ايكى نىر بوينو يوغون آجان ايلە حركت ائىردى.

حاج زادە دئىر: بىر گون ناھار يئەمەشەم، پاساژدان پاواشچا سوپروشورم داش مغزالارا، بلكە اورادا بىر شىنى تاپىپ يئەم كى، بىردن عمىد دىوان آجانلارى ايلە اوزبە اوز چىخدى. اصغر قىزىل دىشىن كىرىندە بىر «دستبند» دە وار. عمىد دىوان دئدى «حاج زادە وا اىستد»، دوروم. اصغر خان تفتىش بدنى كىد. اصغر پاخىنا گىندىپ دابانلارنى يئردن قالخىزىپ عمىد دىوانىن قولاغىنا پىچىلدايدى. ظاھراً دئدى كۆچەدە تفتىش بدنى ائىمەگىن پاخشىلغى بوخىدو. اونلار مەنى بىر خلوته چكىدىلر. عمىد دىوان دئدى «خوسىن وكىل صورئجلسە يازىر». خوسىن ايلەندەكى كاغازلارنى آراسىنا كۆپى كاغاذى قويدو و اوستوندى يازدى «صورئجلسە». اصغر قىزىل دىش جىبلىرىمى گزىدى. بىردانا ال - اوز قورولاما دىستمالى، نئچە دانا اوشنو سىغارى، يارىم جىبە جىب سىنا، اوشنونون كاغازىندا بو سۇزلىر يازىلىپ: وىلون وىلونم كىد، وارد زندانم كىد، حالاكى مىرى بە غىرت، آسپاوش كى بد مروت. اصغر كاغاذى اويان - بويان ائىدر اوخويور، بىر شىنى باشادوشمور. عمىد دىوان اوزادىر: قورىان باش تاپماق اولمور، رمزدىر، خط دە اۋر خطى دىر، عمىد دىوان كاغاذى آلىپ، بارماقلارى آراسىندا ساخلايىپ، چالىشىر اوخوسون: وىلون، وىلونم كىد، يعنى چە؟ وارىدى تىرونم كىد، يعنى چە؟ حالا كە مىرى بە غىرت، آسپاوش كى بدمروت! اينھا چىيە؟ اصغر قىزىل دىش دئىر: قورىان، حتما رمزدىر...

عمىد دىوان دئىر: سىن دۇولت ايلە مزاح ائىلەرن، دادگاھ جواىبىنى وئىر:

حاج زادەنىن ايشى كلانتىرىيە چكىر. باز جولوق دوام ائىدر. عمىد دىوان سوروشور: اىندى سىن نە ايش گۇروبىن؟ حاج زادە دئىر: مەن دىلاللىق ائىدىم. عمىد دىوان دئىر: دى كى، وطن دىلالىم. حاج زادە دئىر:

- رىيس، مەنم ددەمدن بىر اوزوك قالىپ نئچە ايل وار اونو ساتا بىلمىم، وطنى ھاردان ساتاجام؟ وطنى ساتانلار مشروطە اىنقىلابىندا بۇيوك مالىكلر و تاجرلر ايدى.

اونلار روس و اینگیلیس سفارتلرینه پول وئریپ اونلارین بایراقلارین آلیردیلار کی، لازیم اولاندا اونو اتولرینین یا تیجارتخانالارین دامنیا تاختینلار کی، اینقیلاپچیلارین اونلارلا ایشلری اولماسین!

بوردا حوسئن وکیل ال قالدیریپ دئییر: - قوریان، بو سؤزون جوابینی اجازه وئرسیز، من دئییم: بو هله آدین سیاسی قویوب، آما بیلیمیر هانسی بایراغی آماق حالادی، هانسینی آماق اولماز، چونکی حرامدی. قیرمیزی بایراغا پول وئرمک حرامدی، او بیدینلرین بایراغی دیر، آما شاهدان-شاها نه عئیبی وار. سن ایران پادشاهی نین بایراغی عوضینه روس پادشاهی یا اینگیلیس پادشاهی بایراغی وور. سونرا بؤیوک بیر معما یا جواب وئرمیش کیمی باخیشلاری اول عمید دیوانی، سونرا، اصغر قیزیل دیشی داها سونرا حاج زاده نی گزدی. اونا تکجه حاج زاده آستادان جواب وئردی: غلیوه دوعا یازیم، هله پیس - پیس آدین دا وکیل قویوب!...

پرونده «اؤزوم اولسم - رمزی ایله شهریانیه گوندریلیدی. اوردا چوخ سؤزلردن سونرا دئییلر بیزیم الیمیزده محرمانه گوزاریش وار کی، سن ایران کومونیستلری ایله چکسلواکی کومونیستلری آراسیندا رابیط سن، بونون جزاسی اؤلومه قدر وار.

حاج زاده نین کوفرو چخیر، اطلاعاتدا سسین سالیق باشینا کی، کؤپک اوشاغی، ایت اوشاغی، دونن یازیق قارداشیمی، معصوم اوشاغی برمه گور ائله دیز. بو گون ده منیم اؤزومه پاپیش تیکرسیز؟ آی عدالت، آی قانون، آی مجلس، آی سازمان میلل، گلین گورون بونلار من یازیق آدامدان نه ایستیرلر؟ ایش پیس یئرله چکیر، رییس نظمیة اؤزو دخالت ائدیر. دئییلر: بیر نفر تاپ تا سنه ضامین اولسون، حاج زاده دئییر گؤندردین حسن قره بوغ گل سین. شؤعه رئیسی دئییر: او اولماز، چونکی اوندان دا گزارش وار. نئجه گون قاپاق مئخاندادا دئییب ائله بیل روسلار گلیر. حاج زاده دئییر: منیم اوندان ساوای آدامیم یوخدو. دئیین او گل سین منه ضامین اولسون، من ده اونا ضامین اولوم. اونلار بو ایشی باشلاریندان اچماق اوچون بو ایکی باشلی ضمانته بویون قویورلار.

حسن قره بوغ گلیر، او اوتاغا گیرنده شؤعه رئیسی قیافه توتوب دئییر: حسن گنه نه بارا قویموسان؟ حسن دئییر: نه اولوب؟ شؤعه رئیسی دئییر: نه اولاجاق، مئخاندادا دئمیس روسلار گلیر. حسن دئییر: هله من ده دئییرم بس نه اولوب؟ او تلفون هانی؟

- تلفون اوردا، آما تلفونلانه ایشین وار؟
- هئج نه، تلفون ائله بیرم کلمه سینلر!...

1950 - 1952 نجی ایللرده صولح و قورتولوش حرکاتی دونیادا یوکسلیر. آتوم بومبونون آمریکا لیلار طرفیندن ژاپونون هروشیما و ناگازاکی شهرلرینده پارتلاپیشی و شورالار بیرلیگی نین بو قودرتی الده ائتمک تلاشلاری بؤیوک بیر رقابت چئوریلیر و بو رقابت دنیا صولح و قورتولوش حرکاتینی بیر عومومی دموکراتیک قیملاندایا چئوریلیر و «من صولحه سس وئیرم» نیداسی هر یئر سس سالیق. پیکاسونون بارپش گؤیرچینی ماوی بایراقدا داغانیر و بوتون خلقلری بارپش و دموکراسییه چاغیریر. میرزا باقر ذاتا بو حرکاتا قوشولمایا بیلر ایدی. بنش ایل قانا بویانمیش تبریز، هله یارالاری ساغالامیش بیر اجتماعی - اینقیلاپی حرکت اوجاغینا چئوریلیر. «آذربایجان نجات وئرمک» اوچون آپاریلان قتل - غارتلر، آمانسیر اولدوغو حالدا خلقي سارسیتما میشدیر. صولح بیانیه لری «من صولحه سس وئیرم» هر طرفدن انشیدیلیردی. حاج زاده ده بو آخینا قوشولموشدو. مرکزی حکومت قورخور و اؤزلری دئمیشکن بو حرکت آیری بیر دموکرات فیرقه سی نین یارانماسینا سبب اولماسین دئی، اونو قینیندا بوغماق قارارینا گل میشدیر.

حاج زاده جوریه جور بهانه لر ایله تئز - تئز شهریانیه آپاریلیر و سئوال - سورغویا آلینیردی. بیر دفعه ایطیلاعات ریسی اوندان سوروشدو: آخی صولحون گؤیرچین ایله نه رابیطه سی اول بیلر. او دئییر: ایندی گؤیرچیندیر چوخ چکمزکی مایاللاغی اولاجاق.

تبریز زندانی دولوردو بو شالیردی و اورادکی محبوسلار ایستر ایشچی، ایستر دانیشجو، ایستر موعلیم یا موحصیل و کاسیب حاج زاده نین یولونو گؤزله ییردی. حاج زاده نین شیرینکارلیقلاری، دولغون دیالوغلاری هر دفعه گلنده تازا ماجرالار و انشیدیلمه میش «جوک» داغارجی ایله کلمه سی، زندانین داریخدیجی حیاتی نی شنلیگه چئویریردی. او گونلر حاج زاده اؤزونه تازا بیر مشغله سئچمیشدی. بو مشغله ائو کرایه ائتمک ایسته ینلر ائو تاپماق ایدی.

تصادفاً بو آرادا دموکراتیک جمعیتلر اوچون مونسایب اتولری تاپماق دا اونون عؤده سینیه دوشوردو. او بو اتولرین بیرینی کلینیک آدینا، بیرینی آموزشگاه شبانه، بیرینی اسناد دفتري آدینا اجاره ائدیر. وقت اولور بو اتولر لووا گئدی. گلیب حاج زاده نی آپاریرلار. گنه سیم - جیم کی، سن بو اتولری توتاندا نییه بو اجاره چیلرین کیم اولدوغلارینی اؤیرتمه میسن. بو ایش اؤزو دؤولته - مملکته بؤیوک خیانت دگیل؟ حاج زاده دئییر: باش اوسته بوندان سونرا هر کس ایسته سه کی اونا ائو تاپام، دئیهرم اول گئت سوء سابقه گتیر، سونرا دانیشاق.

اوردا دقتله اوزونه و بۆركه باحیر و دوداق التی دئییر «علي آقا» لاپ قورومساق اولدون گئتدون. سونرا گلیب کلانتري نین قاپیسیندان باشینی ایچری اوزادیر و دئییر: اسدخان (اسدخان کلانتري رئیسینی کچیك آدییر) منیم بۆركومو دگیشدیرمکله نه اولاجاق؟ اگر هونرین وار منیم بئینیمی دگیشدیر...

2- اصغر داواتگر اوغلو ناییب کاظم، قدیم نظمیه چیلردن ایدي. اوداها قوجالمیشدی. آما یاخشی آدام اولدوغوندان هله ناییب اوللیک درجه سی ایله وار - گل ائدردی. بیر گون حاج زاده گۆرور بیر قادین حامامدان گلیر. ناییب کاظم دا کوچه ده اوز به اوزدن گلیر. بو آرادا بیر نظمیه سرهنگی ده هاردانسا اوردا تاپیلیر. ناییب کاظم سرهنگین الینه باهانا وئرمه مک اوچون، یاناشیرکی آروادین چادیراسین باشیندان آچسین. ناییب کاظمین الی آروادا طرف اوزاناندا او باغیریرکی «ناییب کاظم! سنده قورومساق اولدون؟» حاج زاده ناییب کاظمین یانیندان سووشاندا ائشیدیرکی سرهنگ اونا دئییر! صاباح اؤزونو ایطلاعاتا، تانییدیرسین. علي آقا بونو هاردان ائشیدیر ششگیلانا جارسالیرکی: ناییب کاظمی ایطلاعاتا ایسته ییلیر، صاباح اؤزوم گنده جاغام، اولارا نیشان وئره جاغام!...

حاج زاده شهرین بوتون دلیلریندن و «دوبه لریندن» خوشو گلیر، اونلارلا خوش - بئشی وارایدی. بعض دئیهردی: کاش من ده اونلاردان بیری اولاییم، آما حئیف اونلاردا اولان قورخمازلیق منده یوخدو. او، آرزولاردی «علي بئداوام» اولسون. او دئیهردی «علي بئداوام» آغلیر، اونون آغلاماسینی من دویورام، گۆز یاشلاری صورتلارینا یوخ، دامجی - دامجی ایچرسینه دامیر. او گۆز یاشلارینی چۆره یینه یوانلیق و ایچدیگی اسپیرته مزه ائله ییر...